

Міністерство освіти і науки України
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ННІ економіки, управління і бізнесу ім. Г. Е. Вейнштейна
Кафедра – економічної теорії та фінансово – економічної безпеки
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 051 Економіка
Освітня програма – Фінансово-економічна безпека

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: «Правове та законодавче забезпечення національної економічної безпеки України»

ШИФР КРМ. ЕТтаФЕБ.1.626.03-1.6

Здобувач _____ Недокус Максим Олегович
(ПБ)

Керівник: _____ к.ю.н., доц. Шишлюк В. Р.
(науковий ступінь, вчене звання, ПБ)

Кваліфікаційна робота допускається до захисту

Рішення кафедри від 09.12. 2024, протокол № 6

В. о. завідувача кафедри

ЕТ та ФЕБ _____ Олена ЗАБОЛОТНА
Назва кафедри (підпис)

Одеса – 2024 р.

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ННІ економіки, управління і бізнесу ім. Г. Е. Вейнштейна
Кафедра – економічної теорії та фінансово – економічної безпеки
Ступінь вищої освіти – другий (магістр)
Спеціальність – 051 Економіка
Освітня програма – Фінансово-економічна безпека

ЗАТВЕРДЖУЮ

Зав. кафедри економічної теорії та
фінансово-економічної безпеки

Згадова Н. С.

«07» листопада 2023 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

здобувача

Максима НЕДОКУСА

(ім'я, ПРІЗВИЩЕ)

1. Тема роботи: «Правове та законодавче забезпечення національної економічної безпеки України» затверджена наказом ОНТУ від 07.11.2023. р. № 668-03, зі змінами та доповненнями від 10.10.2024. р. № 626-03.
2. Термін здачі здобувачем закінченої роботи 06.12.2024 р.
3. Вихідні дані роботи: нормативна база, наукова та методична література.
4. Зміст кваліфікаційної роботи магістра. Вступ. Теоретичні основи національної економічної безпеки. Аналіз чинного законодавства та державної політики у сфері економічної безпеки України. Напрями вдосконалення правового забезпечення економічної безпеки України. Висновки. Список використаних джерел.
5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) таблиць – 1, рисунків – 2.
6. Консультанти по роботі, із зазначенням розділів проекту, що стосуються їх:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 07.11.2023

Керівник _____ к.ю.н., доц. Шишлюк В. Р.
(підпис)

Завдання прийняв до виконання _____ Недокус М. О.
(підпис)

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№	Назва етапів кваліфікаційної магістерської роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітка
1	<i>Підготовка першого розділу національної економічної безпеки.</i>	07.11.2023 - 31.03.2024	Виконано
2	<i>Аналіз чинного законодавства та державної політики у сфері економічної безпеки України</i>	05.04 - 31.05.2024	Виконано
3	<i>Напрями вдосконалення правового забезпечення економічної безпеки України</i>	15.06-31.08.2024	Виконано
4	<i>Висновки. Список використаних джерел</i>	01.09-21.10.2024	Виконано
5	<i>Оформлення кваліфікаційної роботи</i>	29.11-06.12.2024	Виконано

Керівник _____ Шишлюк В. Р.
(підпис)

Здобувач-магістр _____ Недокус М. О.
(підпис)

Несу відповідальність за ідентичність електронного та друкованого варіантів кваліфікаційної роботи, даю згоду на обробку персональних даних та не заперечую проти розміщення кваліфікаційної роботи на офіційних web-ресурсах ОНТУ.

Підтверджую, що в кваліфікаційній роботі відсутні порушення норм академічної доброчесності.

Здобувач-магістр _____ /Недокус М. О./

АНОТАЦІЯ

кваліфікаційної роботи магістра *Недокуса Максима Олеговича*

Правове та законодавче забезпечення національної економічної безпеки України

Мета дослідження – розробка теоретичних основ і практичних рекомендацій для вдосконалення правового забезпечення економічної безпеки України. Дослідження спрямоване на аналіз чинного законодавства, виявлення основних викликів і загроз, а також на розробку шляхів адаптації міжнародного досвіду до вітчизняних умов.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів.

Перший розділ присвячено теоретичним засадам національної економічної безпеки України. У ньому розглянуто сутність економічної безпеки, її основні складові, а також загрози, які впливають на економічну стабільність держави.

Другий розділ зосереджений на аналізі правового забезпечення економічної безпеки України. Досліджено чинне законодавство, основні нормативно-правові акти, інституційну базу та механізми захисту економічних інтересів держави.

Третій розділ містить практичні рекомендації щодо вдосконалення законодавчого забезпечення економічної безпеки України. Особливу увагу приділено інтеграції міжнародного досвіду, розробці нових підходів до управління ризиками та використанню сучасних правових інструментів.

У висновках узагальнено результати дослідження, сформульовано пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази та механізмів забезпечення економічної безпеки України.

Ключові слова: національна економічна безпека, правове забезпечення, законодавче регулювання, економічна стабільність, нормативно-правові акти, інституційна база, механізми захисту, управління ризиками, міжнародний досвід, адаптація законодавства, загрози економічній безпеці, правові інструменти.

ABSTRACT

Master's Qualification Work by **Nedokus Maksym**

Legal and Legislative Framework for Ukraine's National Economic Security

The *aim of the research* is to develop theoretical foundations and practical recommendations for improving the legal framework of Ukraine's economic security. The research focuses on analyzing current legislation, identifying key challenges and threats, and developing strategies for adapting international experience to domestic conditions.

The qualification thesis consists of three chapters.

The first chapter is dedicated to the theoretical foundations of Ukraine's national economic security. It examines the essence of economic security, its key components, and the threats affecting the economic stability of the state.

The second chapter focuses on the analysis of the legal framework for Ukraine's economic security. It explores current legislation, key regulatory acts, institutional structures, and mechanisms for protecting the state's economic interests.

The third chapter contains practical recommendations for improving the legislative framework for Ukraine's economic security. Particular attention is given to integrating international experience, developing new approaches to risk management, and utilizing modern legal instruments.

The **conclusions** summarize the research findings and formulate proposals for improving the regulatory framework and mechanisms for ensuring Ukraine's economic security.

Keywords: national economic security, legal framework, legislative regulation, economic stability, regulatory acts, institutional framework, protection mechanisms, risk management, international experience, legislative adaptation, economic security threats, legal instruments.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	9
1.1. Економічна безпека як складова національної безпеки України: поняття та сутність	9
1.2. Загрози економічній безпеці: класифікація та основні джерела.....	18
1.3. Правове забезпечення національної економічної безпеки: сутність та значення	28
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ	36
2.1. Основні нормативно-правові акти, що регулюють питання економічної безпеки	36
2.2. Інституційне забезпечення економічної безпеки: роль державних органів та спеціалізованих структур.....	53
2.3. Проблеми та недоліки правового забезпечення економічної безпеки України.....	65
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	75
3.1. Зарубіжний досвід правового та інституційного забезпечення економічної безпеки та його адаптація в Україні.....	75
3.2. Рекомендації щодо посилення інституційної та законодавчої бази у сфері економічної безпеки.....	84
ВИСНОВКИ.....	96
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	100

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У сучасних умовах глобалізації та геополітичної нестабільності економічна безпека держави стає важливим чинником забезпечення її суверенітету та стабільного розвитку. Для України, яка перебуває в стані глибоких трансформацій, питання економічної безпеки набувають особливої актуальності. Зростання внутрішніх і зовнішніх загроз, таких як корупція, тінізація економіки, надмірна залежність від зовнішніх ринків, посилення економічного тиску з боку інших держав, потребує вдосконалення підходів до правового регулювання та координації дій у цій сфері.

Водночас наявна нормативно-правова база та інституційне забезпечення економічної безпеки демонструють значні недоліки, зокрема, недостатню координацію між державними органами, відсутність цілісної стратегії, низький рівень адаптації до сучасних викликів. Вивчення та впровадження міжнародного досвіду можуть стати основою для формування ефективної політики у сфері економічної безпеки України.

Мета та завдання дослідження. Метою даного дослідження є формування теоретичних засад та розробка практичних рекомендацій, спрямованих на оптимізацію правового регулювання економічної безпеки України. Для реалізації поставленої мети визначено наступні завдання:

проаналізувати теоретичні аспекти економічної безпеки та її роль у національній безпеці;

дослідити чинну нормативно-правову базу та державну політику у сфері економічної безпеки;

оцінити ключові загрози економічній безпеці України;

розробити пропозиції щодо вдосконалення законодавчої та інституційної бази економічної безпеки з урахуванням міжнародного досвіду.

Об'єкт дослідження – правові механізми забезпечення економічної безпеки України.

Предмет дослідження – нормативно-правове регулювання та

інституційні механізми, спрямовані на захист економічних інтересів держави та забезпечення її економічного суверенітету.

Методи дослідження. У роботі використано комплекс методів: аналізу та синтезу для визначення ключових аспектів економічної безпеки; порівняльний метод для вивчення міжнародного досвіду; статистичний аналіз для оцінки ефективності правового забезпечення; моделювання для розробки практичних рекомендацій.

Теоретична основа дослідження. Питання правового забезпечення економічної безпеки привертає увагу багатьох науковців, зокрема таких, як О.О. Бригінець, Ю.І. Аністратенко, О.В. Батраченко, Д.В. Власенко, Д.О. Гетманцев, В.А. Глуховець, Д.К. Катрич, А.Т. Комзюк, Т.О. Коломоєць, А.М. Куліш, О.М. Музичук, Р.В. Олійник, О.М. Рєзнік, О.В. Пономарьов, В.О. Поярков, С.В. Чумаченко, С.С. Шоптенко, І.Г. Фурман, О.М. Юрченко та інші. Це питання є важливим у контексті дослідження ефективності адміністративних механізмів і правових інструментів, спрямованих на забезпечення стабільності національної економіки.

Наукова новизна дослідження. У дослідженні уточнено поняття економічної безпеки у правовому контексті та розроблено нові підходи до вдосконалення її забезпечення. Запропоновано механізми адаптації міжнародного досвіду до українських реалій, що дозволить ефективніше протидіяти загрозам та забезпечити сталий розвиток економіки.

Практичне значення дослідження. Результати роботи можуть бути використані для розробки стратегічних документів у сфері економічної безпеки, зокрема законодавчих ініціатив, спрямованих на підвищення стійкості національної економіки. Також запропоновані рекомендації сприяють інтеграції України в міжнародні економічні системи на умовах збереження економічного суверенітету.

Структура роботи. Кваліфікаційна робота складається із вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків та списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

1.1. Економічна безпека як складова національної безпеки України: поняття та сутність

Економічна та політична ситуація, що склалася в Україні на сучасному етапі, зокрема наслідки революційних подій і збройного конфлікту останніх років, спричинила глибокі трансформаційні процеси, які суттєво вплинули на рівень безпеки держави. Національна безпека як комплексна категорія охоплює всі сфери життєдіяльності суспільства, держави та природи, що взаємодіють у складній системі соціально-економічних і політичних відносин. У цьому контексті особливе місце займає економічна безпека, яка є ключовим елементом національної безпеки, адже саме вона забезпечує стабільність державних інституцій, сталий розвиток суспільства, реалізацію стратегічних цілей держави та її конкурентоспроможність на міжнародній арені.

Економічна безпека відображає здатність національної економіки забезпечувати стабільний розвиток країни, підтримувати економічний суверенітет, захищати життєво важливі інтереси громадян і держави в умовах внутрішніх і зовнішніх загроз. Для України, яка перебуває в стані трансформації, це питання набуває особливої гостроти. Трансформаційний період зазвичай супроводжується загостренням соціально-економічних і політичних суперечностей, економічними кризами, зростанням зовнішніх і внутрішніх загроз, що вимагає створення ефективного механізму економічної безпеки.

Національна економічна безпека є багатоплановим явищем, яке включає фінансову, інвестиційну, енергетичну, продовольчу, інноваційну, зовнішньоекономічну та інші складові. Її основними завданнями є забезпечення економічної незалежності, стійкості до впливу зовнішніх шоків, зниження рівня економічних ризиків, гарантування стабільного функціонування стратегічних галузей економіки та створення умов для

довгострокового економічного зростання. Водночас актуальними залишаються питання ефективного управління державним боргом, боротьби з корупцією, оптимізації бюджетної політики, а також розвиток системи національної економічної безпеки в умовах глобалізації.

Особливе значення має правове забезпечення економічної безпеки. Відсутність чітких концептуальних підходів до її визначення, а також недостатня скоординованість державної політики в цій сфері ускладнюють досягнення стратегічних цілей. Сучасні виклики, пов'язані з глобальною економічною інтеграцією, зростанням залежності від міжнародних фінансових ринків, посиленням зовнішніх загроз і внутрішньою економічною нестабільністю, вимагають створення ефективної системи правового регулювання, яка відповідатиме реаліям сьогодення.

Визначення стану складових елементів національної економічної безпеки в умовах економічної глобалізації є ключовим для своєчасного реагування на загрози, вдосконалення організаційно-правового механізму забезпечення економічної безпеки та розробки дієвої державної стратегії. Це дозволить забезпечити стабільний розвиток економіки, посилити економічний суверенітет України, сприяти ефективній інтеграції до світової економічної системи та зменшити вплив негативних факторів.

Категорія «економічна безпека» та її структурно-функціональні складові почали активно вивчатися в Україні з моменту здобуття незалежності, коли виникла необхідність формування державності, визначення національних економічних інтересів і побудови самостійної економічної політики. В українському законодавстві та науковій літературі використовуються різноманітні терміни, які взаємопов'язані з поняттям безпеки, зокрема «безпека», «національна безпека», «економічна безпека», «безпека держави».

З філософської точки зору безпека розглядається як система навичок і умов, спрямованих на забезпечення захищеного існування та функціонування суб'єкта, яка базується на прийнятій системі цінностей і відображає інтереси й потреби суспільства. У цьому контексті безпека визначається як стан

захищеності об'єкта, що забезпечує його стабільність і здатність до стійкого функціонування [1, С. 399].

Взаємозв'язок між категоріями «економіка» та «безпека» формує унікальне поле для аналізу, де економічна безпека виступає ключовим елементом загальної безпеки держави. Основними аспектами цього поняття є такі характеристики, як «захищеність», «стабільність», «надійність», «відсутність загроз», «збереження незалежності» та «спокій». Ці терміни підкреслюють базові критерії безпеки, які спрямовані на гарантування захисту життєво важливих інтересів держави, суспільства та економіки [2, С. 160].

Економічна безпека, як інтегральна складова національної безпеки, виконує роль зв'язувального елементу між економічною стабільністю та здатністю держави протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Її вивчення є особливо актуальним у контексті глобалізаційних процесів, які змінюють традиційні підходи до управління економічними ресурсами та викликають появу нових викликів і ризиків для держави.

Поняття «економічна безпека» має численні визначення, що підкреслює його багатогранність і важливість як фундаментального концепту в сучасній економічній теорії та теорії державного управління. Усі існуючі трактування цього поняття, хоча й різняться підходами, доповнюють одне одного, розкриваючи сутність економічної безпеки та її роль у структурі національної безпеки.

Попри багатоманітність визначень, усі вони спрямовані на розкриття ключових аспектів економічної безпеки. Одні підходи трактують її як процес захисту національних інтересів держави, інші – як здатність економіки задовольняти суспільні потреби. Економічну безпеку також часто розглядають у контексті стійкості та стабільності економічної системи, її захищеності від внутрішніх і зовнішніх загроз, створення умов для сталого розвитку та збереження економічного суверенітету держави.

Ключовими аспектами цього поняття є:

захист національних інтересів – економічна безпека гарантує

збереження стратегічних ресурсів, контроль за ключовими галузями економіки та захист від економічного шантажу;

економічна стійкість – забезпечує здатність економіки функціонувати стабільно навіть за умов кризи чи зовнішніх викликів;

стабільність економічної системи – спрямована на підтримку макроекономічного балансу, сталого розвитку та конкурентоспроможності;

сукупність умов і факторів – створює середовище, у якому країна здатна реалізовувати свої економічні цілі та адаптуватися до глобальних змін.

Сутність економічної безпеки визначається численними обставинами, які характеризують стан соціально-економічної системи в конкретний момент часу. Тому кожне з наявних трактувань має право на існування, оскільки відображає певний аспект цієї багатовимірної категорії.

Економічна безпека відіграє важливу роль у забезпеченні національної безпеки загалом. Її зміст і значення тісно пов'язані з актуальними викликами, які постають перед державою, і залежить від рівня розвитку економіки, політичної стабільності, ефективності правового регулювання та здатності держави адаптуватися до змін у глобальному середовищі. Таким чином, багатовекторний підхід до визначення економічної безпеки дає змогу комплексно оцінювати її стан і формувати дієві механізми для її підтримання та зміцнення.

Економічна безпека, подібно до інформаційної, може розглядатися як у статичному, так і в динамічному аспектах. У статичному розумінні вона передбачає стан захищеності національних економічних інтересів, а в динамічному – акцент робиться на здатності держави розвивати й зміцнювати свої економічні позиції у відповідь на зовнішні й внутрішні виклики. Динамічний підхід до аналізу економічної безпеки визнає, що її забезпечення вимагає не лише підтримання стабільності, але й активного сприяння економічному зростанню та розвитку [1, С. 401].

Таким чином, економічну безпеку доцільно розглядати не лише як стан захищеності, але й як здатність держави ефективно застосовувати інструменти

впливу на економічні процеси з метою забезпечення добробуту громадян у довгостроковій перспективі. Такий підхід дозволяє інтегрувати економічну безпеку в стратегію сталого розвитку країни, забезпечуючи її адаптацію до глобальних змін і нових викликів.

Більшість дослідників погоджуються з тим, що економічна безпека є важливим елементом національної безпеки, оскільки сприяє створенню надійної економічної системи, здатної захищати національні інтереси у сфері економіки. Вона є ключовим чинником, що забезпечує стійкість держави до внутрішніх і зовнішніх загроз, таких як економічні кризи, санкції, міжнародна конкуренція чи неконтрольований відтік ресурсів.

Основним критерієм економічної безпеки виступає здатність економіки країни підтримувати й нарощувати стійкість до викликів, зокрема через:

- формування ефективної економічної політики;
- збалансованість економічної структури;
- зниження залежності від зовнішніх ресурсів;
- розвиток інноваційного потенціалу та технологічної бази.

Забезпечення економічної безпеки також включає створення умов для рівноваги між потребами держави, бізнесу та суспільства, що сприяє збереженню економічного суверенітету та конкурентоспроможності країни на міжнародному рівні. У цьому контексті економічна безпека стає не лише індикатором поточного стану економіки, але й стратегічним орієнтиром для її розвитку в умовах сучасних глобалізаційних викликів.

Такий підхід до визначення сутності економічної безпеки підкреслює її ключову функцію: забезпечення економічної самостійності держави, збереження досягнутого рівня економічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності національної економіки та розширення можливостей для її подальшого зростання. Економічна безпека, таким чином, виступає важливим чинником як стабільності, так і динамічного розвитку економічної системи країни [3, С. 337].

Що стосується законодавчого визначення цього поняття в Україні, воно

викладене в Методичних рекомендаціях щодо розрахунків рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29 жовтня 2013 року [4]. У цих рекомендаціях економічна безпека трактується як стан національної економіки, що забезпечує:

стійкість до внутрішніх і зовнішніх загроз, включаючи економічні кризи, політичну нестабільність, зовнішній тиск чи залежність від міжнародних ринків;

високу конкурентоспроможність у глобальному економічному середовищі, що включає здатність ефективно використовувати ресурси, підтримувати технологічний розвиток і зберігати економічний суверенітет.

можливість сталого та збалансованого зростання, орієнтованого на довгостроковий розвиток, включаючи економічну, соціальну й екологічну складові.

Таке визначення відображає системний підхід до розуміння економічної безпеки, поєднуючи елементи захисту національних інтересів із здатністю адаптуватися до змін у світовій економіці. Воно також акцентує увагу на необхідності розробки й впровадження ефективних інструментів державного регулювання, які дозволяють своєчасно реагувати на виклики та сприяти збереженню стабільності національної економіки.

У цьому контексті економічна безпека є не лише умовою виживання держави, але й базою для її сталого розвитку, інтеграції у світову економіку на вигідних умовах та підвищення добробуту населення.

Економічна безпека держави є важливим елементом загальної системи національної безпеки України. Її сутність полягає в забезпеченні стабільності, розвитку та захисту економічної системи країни від внутрішніх і зовнішніх загроз. Вона представляє собою складну багаторівневу систему, яка включає різноманітні компоненти, кожен із яких виконує свою унікальну функцію [5].

Згідно з *Методичними рекомендаціями щодо розрахунків рівня економічної безпеки України*, до основних складових економічної безпеки

належать:

виробнича безпека, яка визначає здатність економіки забезпечувати ефективне виробництво товарів і послуг;

демографічна безпека, що враховує стан демографічної ситуації, яка впливає на формування трудових ресурсів;

енергетична безпека, спрямована на забезпечення стабільного постачання енергоресурсів;

зовнішньоекономічна безпека, що характеризує здатність держави зберігати вигідні умови міжнародної торгівлі та мінімізувати ризики зовнішніх економічних залежностей;

інвестиційно-інноваційна безпека, яка акцентує увагу на залученні інвестицій та розвитку інноваційних технологій;

макроекономічна безпека, що охоплює стабільність фінансово-економічних показників;

продовольча безпека, яка гарантує доступність та якість продуктів харчування;

соціальна безпека, спрямована на забезпечення високого рівня життя населення;

фінансова безпека, що визначає стабільність фінансової системи держави [4].

Кожна зі складових економічної безпеки є самостійною підсистемою, яка може бути окремо проаналізована і оцінена. Разом вони формують комплексну взаємодію, що слугує основою для розробки та реалізації державної економічної політики.

У сучасних умовах важливість інформаційної безпеки національної економіки суттєво зросла, оскільки вона забезпечує захист стратегічно важливих даних, підтримує функціонування цифрової інфраструктури та протидіє інформаційним загрозам. З огляду на це, доцільно розглядати інформаційну безпеку як окрему складову економічної безпеки.

На основі аналізу наукових джерел і результатів власних досліджень

можна деталізувати зазначені складові економічної безпеки, визначивши їхню роль і значення в забезпеченні економічної стабільності та розвитку держави (рис. 1.1).

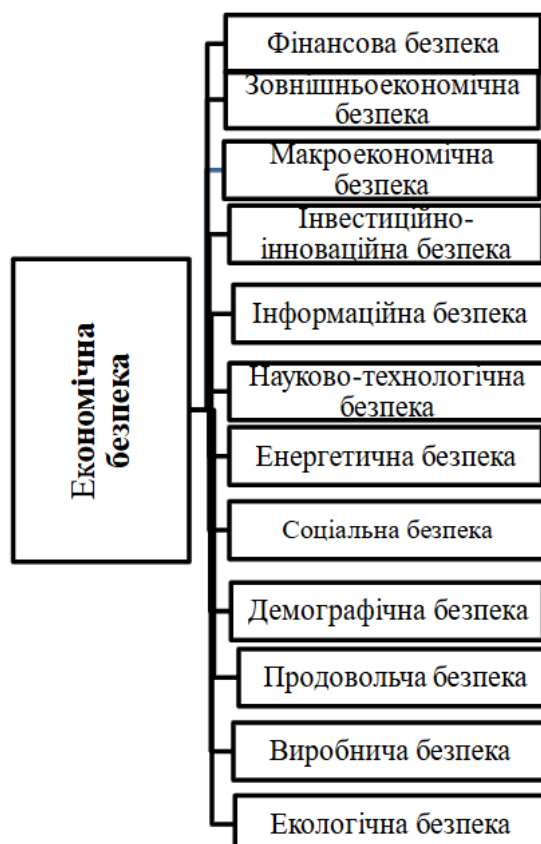

Рис. 1.1. Основні складові економічної безпеки держави

Всі складові економічної безпеки країни тісно взаємопов'язані та взаємозалежні, утворюючи єдину систему, яка повинна функціонувати з урахуванням балансу між різними її елементами. Кожна складова має своєрідні параметри, які повинні забезпечувати її ефективне функціонування та адаптацію до змінних умов. Це включає не тільки поточну стабільність, але й здатність системи реагувати на можливі загрози, як внутрішні, так і зовнішні, в короткостроковій та довгостроковій перспективі.

Збалансованість параметрів кожної складової є важливим чинником, оскільки недостатній рівень розвитку однієї з них може привести до ослаблення всієї системи економічної безпеки. Наприклад, незадовільний рівень фінансової безпеки може вплинути на здатність держави реалізувати ефективну соціальну політику або забезпечити стабільність національної валюти. Тому рівень кожної складової економічної безпеки має бути достатнім

для забезпечення стабільності економічної системи країни в умовах сучасних загроз, таких як глобалізація, міжнародні фінансові кризи або внутрішні соціально-економічні проблеми.

Важливою характеристикою є також довгострокова здатність системи адаптуватися до змін і забезпечувати стійкість навіть у ситуаціях, коли одні з складових зазнають змін або зовнішніх впливів. Тому забезпечення належної стійкості економічної безпеки вимагає постійного моніторингу та коригування рівня її складових у відповідності до змін, що відбуваються в економічному середовищі.

Економічна безпека є пріоритетною метою будь-якої економічної політики, зокрема політики державної модернізації, оскільки вона виступає ключовим елементом національної безпеки України. Її значення полягає у забезпеченні стійкості держави в умовах глобальних економічних викликів. Як багатоаспектна категорія, економічна безпека має складну структуру, що зумовлює різноманітні підходи до її визначення в науковій та практичній сферах.

З огляду на це, економічна безпека повинна розглядатися не лише як захист національних інтересів, але й як ефективне використання інструментів, здатних впливати на економічні процеси задля забезпечення довгострокового добробуту населення. Це потребує врахування як поточного стану економіки, так і стратегічних векторів її розвитку для досягнення стабільності та сталого зростання.

Аналіз основних компонентів економічної безпеки в умовах сучасних викликів свідчить про їх ключову роль у забезпеченні стабільності та розвитку національної економіки. Ефективне гарантування економічної безпеки держави можливе лише за умови застосування комплексного та системного підходу до її формування. Такий підхід передбачає інтеграцію всіх складових економічної безпеки в єдину функціональну систему, де кожен елемент перебуває у взаємозв'язку з іншими, створюючи стійку та збалансовану структуру.

Складність завдань, з якими стикається держава, вимагає розробки збалансованих стратегій для їх вирішення. Ці стратегії мають базуватися на взаємозв'язку між національною безпекою, соціально-економічним розвитком держави та інформаційною безпекою економічної системи. Лише за таких умов можна забезпечити не тільки короткострокову стабільність, а й довгостроковий розвиток економіки, підвищення конкурентоспроможності на міжнародному рівні та захист національних інтересів у глобальному контексті.

1.2. Загрози економічній безпеці: класифікація та основні джерела

Сучасна концепція забезпечення економічної безпеки вимагає врахування як статичних, так і динамічних аспектів цього феномену. В умовах постійної еволюції економічних загроз особливо важливим є формування адаптивних моделей національної економічної безпеки, здатних ефективно реагувати на нові виклики. Це передбачає розробку інструментів і механізмів, спрямованих на виявлення, попередження та нейтралізацію існуючих і потенційних загроз. Крім того, необхідно забезпечити прийняття обґрунтованих управлінських рішень, що сприятимуть зміцненню економічної стійкості та стабільності держави.

Одним із перших етапів у створенні таких моделей є виокремлення та систематизація внутрішніх і зовнішніх національних економічних інтересів. Це дозволяє чітко визначити, що є найважливішим для економічної стабільності держави і що підлягає захисту у процесі управління економічними ризиками. У цьому контексті надзвичайно важливим є ідентифікація та класифікація загроз економічній безпеці, серед яких можна виділити як традиційні, так і нові, модифіковані специфічні загрози.

Після їх ідентифікації необхідно згрупувати загрози за ступенем небезпеки, що дозволить оцінити рівень їхньої актуальності та масштаби прояву. Оцінка різноманітності загроз і джерел їх виникнення дасть змогу приймати більш ефективні та точні рішення щодо управління економічною безпекою в державі. Важливим є також визначення стратегій для зниження або

усунення цих загроз, що забезпечить належний рівень захищеності національних економічних інтересів і стабільність економічної системи країни.

Законодавство України, зокрема Закон України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII та Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015, визначають фундаментальні національні інтереси держави та окреслюють основні актуальні загрози національній безпеці, зокрема в економічній сфері. Ці нормативні акти закладають правову основу для розробки механізмів забезпечення економічної безпеки, що є важливим елементом загальної системи національної безпеки України.

Відповідно до статті 3 розділу 1 Закону України «Про національну безпеку України», фундаментальними національними інтересами у сфері економіки є: забезпечення сталого розвитку економіки, громадянського суспільства та держави для підвищення рівня та якості життя населення; інтеграція України до європейського політичного, економічного та правового простору; набуття членства в Європейському Союзі та НАТО, а також розвиток взаємовигідних відносин з іншими державами [6].

Водночас, відповідно до пункту 3.4 Стратегії національної безпеки України, серед основних актуальних загроз у цій сфері виділяються: монополізація економіки, її низька технологічність та висока ресурсомісткість; відсутність стратегічних орієнтирів розвитку; «тінізація» та криміналізація економічних відносин; корупційний тиск на бізнес і деформоване регулювання; надмірна залежність від зовнішніх ринків; неефективне управління державним боргом; погіршення добробуту населення; безробіття; міграція, спричинена бойовими діями, та руйнування економічної інфраструктури на тимчасово окупованих територіях [2].

Відповідно до Указу Президента України № 392/2020 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»» [7], визначено низку ключових

загроз у сфері економічної безпеки. До них належать:

1. *Монопольно-олігархічна економічна модель* обмежує розвиток інноваційних галузей, спричиняє ресурсомісткість та знижує конкурентоспроможність на глобальному рівні.

2. *Відсутність стратегічного планування* брак чітких цілей у соціально-економічному та науково-технічному розвитку створює передумови для неефективного управління ресурсами.

3. *«Тінізація» економіки* поширеність незаконних схем і корупційних практик знижує надходження до бюджету та ускладнює розвиток бізнесу.

4. *Деформоване регулювання та корупція* створюють бар'єри для підприємництва, що негативно впливає на інвестиційний клімат та економічне зростання.

5. *Залежність від зовнішніх ринків* робить економіку вразливою до зовнішніх шоків, зокрема коливань цін і валютних курсів.

6. *Неефективне управління державним боргом* підвищує ризики економічної нестабільності через зростання боргових зобов'язань.

7. *Зниження добробуту населення та безробіття* спричиняє соціальну напругу та посилює економічні дисбаланси.

8. *Міграція через бойові дії* створює додаткове навантаження на соціальні та економічні інститути, зокрема в питаннях працевлаштування та соціального захисту.

9. *Руйнування на окупованих територіях* призводить до втрати економічного потенціалу та порушення життєзабезпечення регіонів.

Ці загрози вимагають системного підходу до їх подолання шляхом розробки та впровадження ефективних стратегій і механізмів економічної безпеки.

Актуальність цих загроз визначає необхідність інтегрованого підходу до забезпечення національної економічної безпеки, де важливими завданнями є не лише розпізнавання та нейтралізація загроз, але й побудова стійкої, збалансованої та технологічно розвиненої економічної моделі, здатної

протистояти викликам і забезпечувати сталий розвиток України в умовах глобалізації та внутрішніх кризових ситуацій.

Відповідно до чинного законодавства України, загрози економічній безпеці класифікуються виключно в контексті національної безпеки, охоплюючи окремі аспекти економічної сфери. Однак такий підхід не враховує взаємозв'язок усіх складових економічної безпеки, що обмежує можливість цілісного управління ризиками. У зв'язку з цим виникає необхідність розробки більш комплексної систематизації та класифікації актуальних загроз, яка б інтегрувала всі ключові елементи економічної безпеки та сприяла ефективнішій реалізації заходів із їх попередження та нейтралізації.

У науковій літературі представлено численні підходи до класифікації загроз економічній безпеці, що дозволяє розробляти різноманітні критерії для її систематизації. Кожен з підходів може враховувати специфіку певної економічної системи, ступінь її відкритості, рівень технологічного розвитку та інші фактори, що впливають на стабільність і стійкість економіки. Ці класифікації дозволяють більш точно визначати типи загроз, їх джерела, а також розробляти відповідні стратегії для їх нейтралізації та управління економічними ризиками.

Для досягнення більш ефективного результату, доцільно провести узагальнення існуючих підходів та застосувати багатокритеріальну класифікацію загроз. Це дозволить здійснити комплексну оцінку загроз, визначити їх масштаби та оцінити джерела виникнення, що стане основою для ухвалення управлінських рішень, спрямованих не лише на подолання наслідків цих загроз, але й на попередження їх виникнення або зменшення рівня їх небезпеки.

Застосування багатокритеріальної класифікації дасть змогу комплексно оцінити такі аспекти, як:

внутрішні та зовнішні фактори загроз;

політичні, економічні та соціальні чинники, які можуть бути джерелами

загроз;

ступінь серйозності загроз і їх вплив на різні сектори національної економіки;

джерела загроз, які можуть бути як природними, так і результатом людської діяльності, зокрема економічних, технологічних чи політичних процесів.

Цей підхід дозволить не лише ідентифікувати поточні загрози економічній безпеці, а й ефективно планувати стратегії для їх мінімізації або попередження.

Процес класифікації загроз економічній безпеці держави є складним і багатогранним, оскільки він охоплює різні аспекти економічної діяльності. Багато з цих загроз уже добре відомі завдяки історичному досвіду та аналізу результатів державної економічної політики, реалізованої в минулому. Вони були своєчасно виявлені та класифіковані в рамках економічної науки. Такі загрози можна передбачити на основі умов їх виникнення, оскільки вони, як правило, є прогнозованими. Виявлення таких загроз зазвичай здійснюється через аналіз основних макроекономічних показників та поточних економічних тенденцій, що дозволяє зробити обґрунтовані прогнози щодо їх можливого впливу на економічну безпеку країни.

Однак є й інші загрози, які виникають раптово та не піддаються прогнозуванню. Ці непередбачувані загрози часто пов'язані з форс-мажорними обставинами, непередбаченими діями третіх сторін або змінами в законодавстві. Залежно від характеру їх виникнення, загрози поділяють на раптові і миттєві. Раптові загрози мають короткостроковий вплив, тоді як миттєві можуть виникати через непередбачені події чи явища, що відбуваються без попередження.

Загрози економічній безпеці також класифікуються за періодичністю виникнення. Деякі загрози мають систематичний або періодичний характер, проявляючись через певні проміжки часу. Інші загрози можуть бути одноразовими, але за умов відсутності ефективної системи економічної

безпеки можуть перерости в постійні.

Ще однією важливою класифікацією є поділ загроз на об'єктивні та суб'єктивні. Об'єктивні загрози виникають незалежно від дій органів влади і можуть бути результатом зовнішніх або внутрішніх факторів, таких як природні катастрофи або зміни в світовій економіці. Натомість суб'єктивні загрози породжуються діями окремих осіб, організацій або органів влади, навмисними чи ненавмисними, що може включати порушення законодавства, корупцію чи зловживання владою.

Загалом, систематизація загроз економічній безпеці допомагає ефективно оцінювати ризики, що можуть негативно вплинути на економічний розвиток держави, та вчасно вживати необхідних заходів для їх запобігання чи нейтралізації [8].

Одним із найбільш поширених підходів до класифікації загроз економічній безпеці держави є розподіл їх за місцем виникнення, що передбачає поділ на внутрішні та зовнішні загрози. Зовнішні загрози виникають поза межами держави, в умовах глобального чи регіонального середовища, і можуть включати економічні санкції, світові фінансові кризи, зміни в міжнародних торгових умовах тощо. Внутрішні загрози, навпаки, формуються всередині країни і пов'язані з її економічною політикою, структурними проблемами, корупцією, слабкою інфраструктурою, недостатнім рівнем інноваційного розвитку та іншими факторами, що виникають внаслідок внутрішніх дисбалансів. Існують різні підходи до поділу цих загроз, залежно від специфіки аналізу та визначення критеріїв для класифікації.

Наприклад, на думку науковця Г.А. Пастернак-Таранушенка, зовнішні загрози для економічної безпеки держави включають загрози з боку інших країн, а до внутрішніх відносяться загрози, що походять від окремих громадян або об'єднань осіб. Зовнішні загрози зазвичай пов'язані з негативними економічними процесами на глобальному рівні, що виникають через низький рівень економічного потенціалу та конкурентоспроможності держави на

міжнародних ринках, а також через геополітичне становище країни, загрозу військових конфліктів, агресії чи тероризму, або економічну експансію домінуючих держав.

Внутрішні загрози, у свою чергу, обумовлені нестабільністю макро- та мікроекономічних процесів в ринковій економіці, а також діяльністю органів державної влади. Вони часто виникають під час реалізації державної економічної політики і можуть бути наслідком її недосконалості або неефективного управління [9].

Згідно з науковими дослідженнями З.С. Варналія, внутрішні загрози економічній безпеці держави включають низку важливих факторів, зокрема:

низький технологічний рівень більшості галузей економіки, високі витрати виробництва та низька якість продукції, що призводить до низької конкурентоспроможності національної економіки;

втрати науково-технічного потенціалу та позицій у важливих напрямках науково-технічного прогресу, що загрожує інноваційній спроможності держави;

деформована структура виробництва, яка не відповідає вимогам сучасного економічного розвитку;

руйнування системи відтворення виробничого потенціалу, що знижує ефективність національної економіки;

енергетична криза, яка загрожує стабільності економічних процесів та національній безпеці;

неефективність державного управління соціально-економічними процесами, наслідок погано організованої політики та управлінських рішень;

недосконалість національного законодавства, що ускладнює економічну діяльність і створює правову невизначеність;

зростання масштабів тіньової економіки, що негативно впливає на розвиток легальної економіки;

високий рівень монополізації економіки, що сприяє посиленню сировинної орієнтації та зменшенню конкурентоспроможності;

низька інвестиційна активність і зменшення вкладень в реальний сектор економіки, зокрема в виробництво, через концентрацію інвестицій у посередницьку та фінансову діяльність;

скорочення виробничої сфери, що знижує здатність економіки до самоідентифікації та зростання;

низький платоспроможний споживчий попит, що обмежує внутрішній ринок і знижує стимул до виробництва;

посилення майнового розшарування населення, що створює соціальну напругу і потенційно загрожує соціальній стабільності;

криміналізація економіки, зростання корупції та організованої злочинності, що проникає в базові галузі економіки внаслідок послаблення державного контролю;

слабкість інститутів влади, яка у поєднанні з недосконалою законодавчою базою призводить до низької правової дисципліни та масового ухилення від податків;

брак ефективного законодавства та судової системи, а також затримка у створенні важливих інститутів ринкової економіки.

Зовнішні загрози, за словами З.С. Варналія, включають:

високу імпорتنу залежність України від багатьох видів продукції, зокрема стратегічних товарів, енергоносіїв, комплектуючих для машинобудування та продовольчих товарів;

нерозвинену структуру експорту, що обмежує здатність країни використовувати свої економічні можливості на зовнішніх ринках;

перебування в зародковому стані фінансової, організаційної та інформаційної інфраструктури для підтримки конкурентоспроможності українського експорту;

неконтрольований вплив інтелектуальних і трудових ресурсів за кордон, що зменшує людський капітал країни;

недостатній експортний та валютний контроль, а також недосконалість митної політики, що може призводити до економічних втрат;

слабка розвиненість транспортної інфраструктури, що обмежує розвиток зовнішньоекономічних відносин [10].

Внутрішні та зовнішні загрози економічній безпеці держави тісно взаємопов'язані та взаємно посилюють одна одну. Їхній комплексний вплив може призвести до значного погіршення ситуації, оскільки поєднання цих загроз часто має більш серйозні наслідки, ніж кожна з них окремо. У сучасних умовах, коли економіка України стикається з кризовими явищами, внутрішні загрози, підсилені зовнішніми, можуть мати катастрофічні наслідки, такі як дезінтеграція держави, техногенні та екологічні катастрофи, соціальні вибухи або серйозне обмеження здатності уряду ефективно вирішувати внутрішні економічні проблеми та діяти на міжнародній арені. Вважається, що найбільший вплив на стан економічної безпеки держави мають саме внутрішні загрози, оскільки вони безпосередньо залежать від політичних, економічних і соціальних процесів всередині країни. [11].

У системі економічної безпеки держави важливим є розподіл загроз за масштабами їх поширення, що дозволяє виявити негативні чинники, які заважають реалізації національних економічних інтересів. Загрози можна класифікувати за рівнем їх впливу: глобальні, макрорегіональні, загальнонаціональні, регіональні, локальні та індивідуальні, залежно від того, на якому рівні вони проявляються та впливають на інтереси суб'єктів економічної безпеки. У кризових умовах функціонування економіки України, яка характеризується значною «тінізацією», корумпованістю влади, високим рівнем боргової залежності, низькою інноваційною та інвестиційною активністю, а також демографічними проблемами, ці загрози набувають системного характеру. Це пов'язано з відсутністю належних та своєчасних заходів реагування, що тільки посилює їх негативний вплив на економічну безпеку країни. [12]. Це посилює їх негативний вплив та створює кризові ситуації. У зв'язку з таким системним характером актуальних загроз, важливо, щоб влада та бізнес займали консолідовану позицію щодо забезпечення економічної безпеки на макро- та мікрорівнях.

На нашу думку, найбільш ефективним підходом до класифікації загроз економічній безпеці є підхід, який базується на складових економічної безпеки, визначених у Методичних рекомендаціях щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджених наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 [4]. Цей підхід передбачає аналіз загроз у контексті різних сфер економічної діяльності, таких як фінансова, макроекономічна, виробнича, енергетична, зовнішньоекономічна, інвестиційно-інноваційна, соціальна, продовольча та демографічна. Кожна з цих складових має свої унікальні виклики, що можуть суттєво вплинути на загальний рівень економічної безпеки держави, створюючи різноманітні ризики та загрози для її стабільного розвитку.

В умовах сучасної економічної кризи, яка спричинена як внутрішніми, так і зовнішніми деструктивними факторами, посилені глобалізаційними викликами та загрозами світової економіки, а також зовнішньою агресією, система економічної безпеки України потребує глибокої модернізації. Вдосконалення нових моделей національної економічної безпеки залежить від здатності ефективно вирішувати завдання щодо захисту від як традиційних, так і нових, специфічних загроз, що виникають у змінюваному глобальному контексті. Ключовим фактором успішної реалізації таких завдань є своєчасна і точна ідентифікація цих загроз.

Таким чином, класифікація актуальних загроз економічній безпеці, яка охоплює як традиційні, так і нові специфічні загрози, може стати основою для їх детальної ідентифікації, класифікації та визначення причинно-наслідкових зв'язків. Це, у свою чергу, дозволить оцінити масштаби прояву цих загроз та розробити ефективний комплекс заходів, спрямованих на забезпечення економічної безпеки держави. Такий підхід сприятиме створенню сучасних моделей національної економічної безпеки, здатних оперативно реагувати на нові виклики, що виникають в умовах глобалізації та динамічних змін у світовій економіці.

1.3. Правове забезпечення національної економічної безпеки: сутність та значення

Забезпечення економічної безпеки є однією з основних функцій держави, і це завдання завжди було тісно пов'язане з необхідністю стимулювання економічного зростання на всіх етапах розвитку суспільства. Зміст економічної безпеки змінюється в залежності від внутрішніх та зовнішніх умов, які впливають на країну в конкретний період. Поняття «економічна безпека» не є абстрактним, оскільки економіка є ключовим елементом як для суспільства в цілому, так і для функціонування держави, а також має безпосереднє значення для життєдіяльності кожної особистості. Таким чином, концепція «національної безпеки» не може бути повною без оцінки стану економіки, її ефективності та здатності протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам.

Для дослідження механізму правового забезпечення національної економічної безпеки необхідно розглянути саму концепцію «правового забезпечення». Згідно з тлумачним словником української мови, «забезпечення» означає створення умов для досягнення певної мети або надання гарантій чогось [13]. У правовій теорії це передбачає прийняття та впровадження заходів, що регулюють ситуації в різних сферах. Механізм правового забезпечення вважається системою правових засобів, методів та форм, які використовуються для регулювання суспільних відносин, захисту інтересів суб'єктів права та підтримання правопорядку.

У рамках нашого дослідження під правовим регулюванням мається на увазі роль права у формалізації процесів правового закріплення, реалізації, охорони та захисту національної економічної безпеки.

Механізм правового забезпечення національної безпеки є багатогранною системою, яка включає в себе правове закріплення, реалізацію та захист національної безпеки, зокрема у випадках порушення законодавства. Згідно з визначенням Е. Піллса (E. Pils), цей механізм реалізується через об'єднання спеціалізованих органів, які організуються державою для

вирішення завдань забезпечення національної економічної безпеки. Це здійснюється з урахуванням інтересів людини, суспільства та держави. Керівництво цим процесом відбувається через відповідні форми управління, що забезпечують ефективне виконання функцій, спрямованих на підтримку та забезпечення національної економічної безпеки [14, С. 296].

Це визначення можна розглядати як основу для формування механізмів забезпечення національної безпеки, з особливим акцентом на інституційні складові, які стосуються держави та її органів. Однак, таке трактування може надмірно підкреслювати ці аспекти на шкоду іншим важливим учасникам процесу. Механізм забезпечення національної безпеки також включає нормативно-правову основу, а також форми та методи діяльності юридичних осіб.

За О. Шевчуком, механізм забезпечення національної безпеки представляє собою комплексну, нормативно організовану систему державних органів і правових засобів, ефективність якої забезпечує реалізацію конституційних прав і свобод громадян, підтримку відповідного рівня життя населення, а також охорону суверенітету, незалежності, національної і територіальної цілісності держави та сприяє сталому соціально-економічному розвитку країни. [15, С. 73].

Механізм правового забезпечення національної безпеки України спрямований на підтримку стабільного та справедливого розвитку країни, захист конституційного ладу, поліпшення економічної ситуації, розвиток виробничих і наукових сфер, а також підвищення добробуту громадян і зменшення соціальної нерівності. Цей механізм працює на трьох рівнях: перший рівень сприяє створенню міжнародних умов, що дозволяють країні вільно формувати і реалізовувати свою економічну стратегію без зовнішнього тиску; другий рівень орієнтований на досягнення макроекономічних цілей шляхом ефективною боротьби з внутрішніми та зовнішніми загрозами, зокрема з тіньовою економікою та організованою злочинністю; третій рівень забезпечує захист бізнесу від незаконних дій та недобросовісної конкуренції.

Всі ці рівні тісно пов'язані між собою і працюють разом, щоб ефективно захистити економіку країни, поєднуючи найкращі світові практики з урахуванням національних особливостей.

Механізм правового забезпечення економічної безпеки включає комплекс організаційних, економічних та правових заходів, спрямованих на попередження економічних загроз. Головною метою цього механізму є створення умов для сталого розвитку особистості та суспільства, забезпечення соціально-економічної та військової стабільності, а також ефективне реагування на зовнішні виклики. В рамках національної економічної стратегії держава виступає не лише як законодавчий і виконавчий орган, а й як ключовий учасник разом із громадянським суспільством. Такий підхід дозволяє глибше аналізувати національну інституційну структуру, зокрема в контексті її здатності до саморегулювання, що забезпечує більш ефективне реагування на зміни та виклики, які постають перед країною.

Стратегічною метою національної економічної політики є досягнення сталого розвитку соціально-економічної системи, в межах якої держава виступає як ключовий суб'єкт, відповідальний за підтримку стабільності та гармонійного прогресу суспільства. Національна економічна стратегія повинна створювати умови для розвитку всіх компонентів соціально-економічної системи, забезпечувати її збалансоване функціонування та впроваджувати ефективні інституційні механізми, що сприятимуть економічному і соціальному розвитку на довгострокову перспективу [19, С. 315]. Ці стратегічні цілі тісно взаємопов'язані з іншими політичними, соціальними та економічними стратегіями країни. Завдання національної економічної стратегії включають забезпечення сталого економічного зростання, високого рівня зайнятості, ефективної структури виробництва, справедливого розподілу доходів, стабільності грошово-кредитної системи, зовнішньоекономічної рівноваги та розвитку економічного і правового середовища, що формується з урахуванням конкретних умов соціально-економічної системи.

Функції механізму правового забезпечення національної економічної безпеки охоплюють державний і правовий вплив на ключові сфери суспільного життя з метою забезпечення безпеки у таких напрямках, як економічна, політична, соціальна, наукова, освітня, інформаційна, духовна, військова, екологічна, оборонно-промислова та господарська сфери. Ці функції реалізуються не лише на внутрішньому рівні, але й у міжнародному контексті, що включає участь у заходах, спрямованих на забезпечення безпеки України відповідно до міжнародних угод та договорів. Їх виконання забезпечується через координацію дій різних державних органів, які мають додаткові повноваження у сфері національної безпеки, особливо в умовах, коли державні, суспільні та індивідуальні інтереси опиняються під загрозою.

Механізм правового забезпечення економічної безпеки включає кілька ключових функцій: захисну, регулятивну, превентивну, інноваційну та соціальну.

Захисна функція полягає в охороні національної економіки від різноманітних загроз шляхом ефективного використання ресурсного потенціалу країни.

Регулятивна функція реалізується через державне регулювання та механізми ринкового саморегулювання, спрямовані на нейтралізацію загроз і стабілізацію економічної ситуації.

Превентивна функція зосереджена на прогнозуванні та попередженні загроз, зокрема через впровадження заходів для захисту економічної системи і розвиток інформаційних технологій безпеки.

Інноваційна функція орієнтована на розробку нових підходів і рішень для боротьби з економічними загрозами, шляхом інтеграції державного регулювання і ринкових механізмів.

Соціальна функція фокусується на реалізації прав громадян та підвищенні якості їхнього життя через партнерство різних суспільних груп.

Ці функції працюють синергічно для забезпечення стабільності та розвитку економічної системи в умовах можливих загроз [21, С. 78-79].

Механізм правового забезпечення національної економічної безпеки включає систему державних інституцій, що функціонують на основі нормативних актів, підтримуючи інституційні та правові механізми, а також ресурсні можливості держави для захисту її національних інтересів. Правовий інститут забезпечення економічної безпеки має свою автономність, національний контроль та особливе функціональне призначення. Як зазначає В. О. Антонов, ці інститути виконують роль зв'язуючої ланки між нормативними відносинами держави та її матеріальною основою. Вони відображають суспільні відносини через категорії, статуси, принципи та духовні цінності, що відрізняються від державних установ, які тісно пов'язані з матеріальною базою і структурними формами [16, С. 260].

Механізм правового забезпечення національної економічної безпеки формується державними органами, які застосовують технічні, програмні, лінгвістичні, правові та організаційні засоби для збору і обробки інформації, пов'язаної з національною безпекою. Інституційна база цих механізмів включає органи державної влади вищого рівня, правоохоронні органи, судові установи, контролюючі органи, а також збройні сили, які забезпечують силову складову безпеки. Процес забезпечення національної безпеки включає три етапи: виявлення та усунення передумов загроз, реагування на загрози та ліквідацію наслідків небезпечної діяльності. Ефективне функціонування цих механізмів вимагає координації дій і співпраці між суб'єктами, що відповідають за економічну безпеку, включаючи спільне планування та обмін інформацією. Національна економічна безпека є важливим індикатором економічного розвитку суспільства, який демонструє його здатність адаптуватися до змін та протидіяти негативним впливам.

Ефективність механізмів забезпечення економічної безпеки можливе лише за умови належної організації та взаємодії кількох основних структурних підсистем. Однією з таких підсистем є нормативно-правова, що охоплює сукупність правових актів, які регулюють відносини, пов'язані з економічною безпекою на різних рівнях управління національною економікою. Серед таких

актів важливими є: Декларація про державний суверенітет України, Конституція України, закони України, зокрема «Про Збройні Сили України», «Про національну безпеку України», «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» та «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Організаційно-управлінська складова національної економічної безпеки охоплює низку законодавчих, виконавчих та судових органів, таких як Верховна Рада України, Президент України, Рада національної безпеки і оборони, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд, суди загальної юрисдикції, прокуратура, а також місцеві органи влади та самоврядування. Вони взаємодіють для забезпечення економічної безпеки та захисту національних економічних інтересів країни. Ця система організовує виробничу діяльність, управління національними проектами та сприяє економічному розвитку. Зокрема, вона охоплює фінансово-економічні аспекти, такі як податкове та бюджетне планування, кредитування, облік і контроль, що забезпечують фінансування пріоритетних напрямів розвитку та захист економічної безпеки [17, С. 85].

Ключовою складовою механізму державної економічної безпеки є контрольна функція, що спрямована на оцінку здатності національного господарства протистояти негативним впливам із використанням наявних ресурсів. Ефективний контроль з боку держави за розподілом та використанням ресурсів, включаючи фінансові потоки, є критично важливим для забезпечення економічної безпеки. Фінансовий контроль має охоплювати всі аспекти державного функціонування, оскільки фінансові ресурси необхідні на всіх етапах економічного відтворення, що забезпечує стабільність та ефективність економіки [18, С. 219].

Механізми правового забезпечення національної економічної безпеки є основою для стабільного розвитку та належного функціонування економіки будь-якої держави. Вони складаються з комплексу заходів і правових інструментів, що охоплюють різноманітні державні інституції: законодавчі, виконавчі, судові органи, а також інші спеціалізовані структури, які

займаються регулюванням економічних відносин. Основним завданням цих механізмів є забезпечення цілісності та ефективної координації в напрямку захисту національних економічних інтересів, таких як стабільність фінансової системи, енергетична безпека, розвиток науково-технологічного потенціалу та раціональне використання людських ресурсів.

Зокрема, важливою складовою є контроль за фінансовими потоками, який дозволяє не лише забезпечити ефективне використання державних ресурсів, а й запобігти фінансовим ризикам та зловживанням. Крім того, забезпечення енергетичної безпеки, яке передбачає ефективне управління енергетичними ресурсами країни, є важливим аспектом забезпечення національної економічної безпеки. Це включає як енергетичну незалежність держави, так і здатність реагувати на зовнішні виклики, такі як енергетичні кризи або зміни на глобальних ринках енергоресурсів.

Важливим елементом правового забезпечення економічної безпеки є розвиток науково-технологічного потенціалу. В умовах глобалізації технологічних процесів та інновацій, здатність країни до інноваційного розвитку стає одним із визначальних факторів її економічної конкурентоспроможності та стійкості до зовнішніх і внутрішніх економічних загроз. Цей аспект також передбачає створення сприятливого правового середовища для стимулювання інвестицій у науку та технології, захисту інтелектуальної власності та підтримки науково-дослідних ініціатив.

Комплексність і багаторівневість механізмів правового забезпечення економічної безпеки передбачають їх інтеграцію та взаємодію між різними галузями та секторами економіки. Це вимагає від держави не лише розробки ефективних правових норм, а й забезпечення їх належного виконання, а також узгодженості між органами влади, науковими установами, бізнес-структурами та іншими суб'єктами економічної діяльності. Така взаємодія дозволяє досягати оптимальних результатів у забезпеченні стабільності та розвитку національної економіки, зокрема в умовах постійних змін у глобальній економічній ситуації.

Крім того, важливою рисою цих механізмів є їх адаптивність до змінюваних зовнішніх та внутрішніх умов. В умовах швидкої зміни економічної ситуації, нових технологічних викликів та глобальних криз важливим є здатність механізмів правового забезпечення економічної безпеки швидко реагувати на ці зміни. Прогнозування потенційних ризиків і загроз є важливою складовою для збереження стабільності економічної системи та забезпечення її сталого розвитку.

Не менш значущим аспектом є впровадження новітніх технологій та інновацій у процес правового регулювання економічної безпеки. Використання сучасних технологічних рішень у сфері управління економічними процесами сприяє підвищенню ефективності моніторингу, прогнозування та реагування на зміни в економічному середовищі. Такі інновації можуть включати автоматизацію процесів контролю за фінансовими потоками, використання великих даних (Big Data) для аналізу економічних ризиків та застосування штучного інтелекту в процесах планування та управління економічною політикою.

Таким чином, механізми правового забезпечення національної економічної безпеки повинні базуватися не лише на правовій основі, а й бути гнучкими, щоб адаптуватися до змінюваних умов. Вони повинні забезпечувати інтеграцію та ефективну взаємодію різних секторів економіки, а також мати здатність оперативно реагувати на зовнішні та внутрішні загрози.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ЧИННОГО ЗАКОНОДАВСТВА ТА ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

2.1. Основні нормативно-правові акти, що регулюють питання економічної безпеки

У ринкових умовах господарювання суб'єкти господарської діяльності функціонують у складному зовнішньому середовищі, яке характеризується високою динамічністю та нестабільністю. Це середовище вимагає від керівництва оперативної адаптації до нових умов, знань законів економічного розвитку та пошуку ефективних стратегій для виживання в умовах ринкової економіки. Окрім того, необхідно враховувати фактори невизначеності та нестабільності економічного простору.

Ключовим завданням для будь-якого сучасного підприємства є забезпечення його економічної безпеки. Термін «економічна безпека» вперше став використовуватися під час «великої депресії» в 1934 році, коли за указом президента США Франкліна Д. Рузвельта був створений Федеральний комітет з економічної безпеки та Консультативна рада при ньому. Однак на той час це не означало виділення «економічної безпеки» як окремої концепції. Комітет, заснований Рузвельтом, займався забезпеченням економічної безпеки окремих громадян, зокрема боротьбою з безробіттям.

Слід зауважити, що термін «economic security» в англomовних країнах досі здебільшого використовується в його початковому значенні – як захищеність приватних осіб і домогосподарств від різкого погіршення фінансового становища. У офіційних документах США вираз «економічна безпека» стосовно держави в цілому, на відміну від приватних осіб і домогосподарств, практично не застосовується. Як зазначав Франклін Д. Рузвельт, «справжня особиста свобода неможлива без економічної безпеки та незалежності» [21, С. 26-27].

За визначенням О. А. Кириченко, економічна безпека суб'єктів господарювання — це стан юридичних, економічних відносин, організаційних

зв'язків, а також матеріальних та інтелектуальних ресурсів підприємства, який забезпечує стабільність його діяльності, фінансово-комерційний успіх, а також сприяє прогресивному науково-технічному та соціальному розвитку [21, С. 104]. Жодне підприємство не може вважати себе економічно безпечним, якщо його продукція не має попиту на ринку. Так само підприємство, яке виготовляє засоби виробництва, не може бути впевнене у своїй безпеці, якщо в країні спостерігається тривалий спад у технологічному розвитку [22, С. 23].

У забезпеченні економічної безпеки суб'єктів господарювання ключову роль відіграє держава. На органи державної влади покладається відповідальність за створення належних умов та встановлення законодавчих рамок, у межах яких підприємства можуть бути засновані, функціонувати, успішно розвиватися та забезпечувати свою безпеку. Важливість нормативно-правового забезпечення в цьому контексті важко переоцінити, адже, хоча воно і не є абсолютним гарантом безпеки, без нього неможливо створити та ефективно функціонувати підприємствам.

Нормативно-правове забезпечення включає в себе не тільки нормативне регулювання, а й виконання права як інструменту управління в сфері економічної безпеки підприємства. Це процес створення та підтримки необхідних організаційно-функціональних характеристик системи економічної безпеки підприємства через вплив нормативно-правових актів [23]

Нормативно-правовий акт – це офіційний акт, виданий уповноваженими суб'єктами права, який встановлює, змінює або скасовує правові норми з метою регулювання суспільних відносин. Іншими словами, це акт правотворчості, що містить юридичні норми. До таких актів належать: конституційні закони, загальні та спеціальні закони, що регулюють окремі галузі суспільних відносин, міжнародні договори, на які Верховна Рада України надала згоду на обов'язковість, нормативно-правові акти вищих органів державної влади, а також акти відомчого характеру (міністерств та інших центральних органів виконавчої влади), розпорядження керівників

міських державних адміністрацій (МДА), сільських, селищних, міських голів та інші нормативно-правові акти (положення, інструкції тощо).

Залежно від юридичної сили кожен із цих актів має певну вагу та значення для формування і реалізації державно-управлінських рішень, спрямованих на забезпечення економічної безпеки.

За словами Г. Д. Ситника, основною правовою інформацією, яка є вихідною для функціонування системи економічної безпеки підприємства, є Конституція України. Однак, незважаючи на її фундаментальне значення, вона не може повністю охопити всі аспекти діяльності суспільства та держави щодо забезпечення економічної безпеки [24].

Для уточнення та деталізації принципів, підходів, напрямів, цілей та завдань щодо забезпечення економічної безпеки розробляються концепції, стратегії, доктрини, державні програми, а також закони та інші нормативно-правові акти, які визначають функції та завдання як державних, так і недержавних суб'єктів, що забезпечують національну безпеку, як у загальному, так і в конкретних напрямках їх діяльності, підсистемах та рівнях управління.

Важливо окремо розглянути роль і функції суб'єктів забезпечення економічної безпеки підприємств, які можна поділити на зовнішні та внутрішні. Зовнішніми суб'єктами є держава та органи законодавчої, виконавчої й судової влади, які забезпечують безпеку всіх учасників господарської діяльності, що діють відповідно до закону. Ці органи не підпорядковуються суб'єктам господарювання і самі встановлюють законодавчу основу для їх функціонування та захисту.

До внутрішніх суб'єктів належать особи та підрозділи, що безпосередньо займаються забезпеченням економічної безпеки на рівні підприємства і підпорядковані його керівництву. Основне завдання внутрішніх суб'єктів — це постійна діяльність, спрямована на забезпечення безпеки підприємства. До цієї категорії належать підрозділи, яким делеговано функції безпеки (наприклад, маркетингова служба, юридичний відділ), а також персонал та

підрозділи, які відповідно до своїх посадових обов'язків зобов'язані вживати заходів для захисту підприємства.

Об'єктом економічної безпеки є саме підприємство. Це свідчить про те, що взаємозалежність між підприємством та державою є значною, оскільки кожна зі сторін здійснює вплив на іншу. Держава потребує розвитку підприємницької діяльності, оскільки ринкова система постачає її необхідними матеріальними ресурсами, товарами, послугами та фінансовою підтримкою для реалізації державних програм, що забезпечує ефективне функціонування економіки з мінімальними витратами.

У свою чергу, підприємницька діяльність потребує підтримки з боку держави, оскільки для її стабільного розвитку необхідні чіткі законодавчі норми, які регламентують господарську діяльність, гарантують її безпеку, захист і стабільність. Крім того, важливою є стабільна монетарна система та розвинена економічна і соціальна інфраструктура. Суб'єкти підприємництва спираються на конституційний захист і державну підтримку, оскільки це є основою для отримання прибутку, забезпечення зайнятості населення та підвищення його життєвого рівня.

Правове регулювання підприємницької діяльності в контексті забезпечення економічної безпеки передбачає низку важливих заходів, зокрема:

законодавче забезпечення свободи підприємництва, що включає захист як підприємців, так і споживачів від монополістичних практик та недобросовісної конкуренції;

гарантії рівних прав для всіх підприємців, що створює рівні умови для доступу до матеріально-технічних, фінансових, трудових, інформаційних, природних та інших ресурсів;

захист прав власності підприємців, що включає забезпечення належного захисту їхнього майна;

розробка та реалізація стимулюючої податкової і фінансово-кредитної політики, спрямованої на підтримку підприємницької діяльності;

стимулювання інноваційної діяльності через цільові субсидії, податкові пільги, спеціалізовані кредити тощо;

створення сприятливого правового середовища для розвитку коопераційних зв'язків та самоорганізації підприємців;

створення належної правової бази для функціонування служб безпеки підприємств, детективних агентств, аналітичних і консалтингових компаній;

удосконалення законодавства, що регулює діяльність охоронних агентств;

прийняття норм, які визначають порядок придбання та використання зброї та спеціальних засобів суб'єктами, що забезпечують безпеку підприємств;

Проте, незважаючи на наявність цих правових важелів, їх використання з боку держави є недостатнім для ефективного розвитку підприємницького сектору та забезпечення його економічної безпеки, що часто призводить до переходу підприємств у «тіньову» економіку.

За визначенням З.С. Варналія, тіньова економіка є складним соціально-економічним явищем, яке включає в себе сукупність неконтрольованих і нерегульованих економічних відносин. Ці відносини можуть бути як протиправними, так і законними, але аморальними, і виникають між суб'єктами господарської діяльності з метою отримання надприбутків через приховування доходів та ухилення від сплати податків [22, С. 36-37].

За попередніми розрахунками Мінекономіки (рис. 2.1) протягом 2010-2023 років в Україні рівень тіньової економіки залишався високим, коливаючись між 33-37% від офіційного ВВП. Після 2014 року, коли країна переживала економічні та політичні кризи, цей рівень почав зростати, особливо у 2020 році через пандемію COVID-19. Це свідчить про те, що багато бізнесів і працівників переходили в тіньову економіку через труднощі, пов'язані з кризами та невизначеністю.

Темпи приросту реального ВВП демонстрували великі коливання, особливо після 2014 року, коли економіка переживала значний спад через

військові конфлікти та анексію Криму. Відновлення економіки почалося у 2016 році, але пандемія 2020 року знову призвела до економічного спаду. У 2021-2023 роках економіка почала повільно відновлюватися, але рівень тіньової економіки залишався високим, що вказує на наявність структурних проблем.

Зв'язок між високим рівнем тіньової економіки та економічними спадами свідчить про те, що в умовах кризи багато людей і підприємств переходять у неформальний сектор через труднощі з доступом до кредитів, високі податки та бюрократію. Це погіршує економічну ситуацію, знижуючи податкові надходження та зменшуючи ефективність використання ресурсів.

Для зниження рівня тіньової економіки та забезпечення стабільного зростання Україні потрібно вдосконалити податкову систему, зменшити адміністративні бар'єри та підтримати малий і середній бізнес. Лише за таких умов можна досягти сталого економічного розвитку та підвищити ефективність державної економічної політики.

Протягом 2010-2023 років в Україні рівень тіньової економіки залишався високим, коливаючись між 33-37% від офіційного ВВП. Після 2014 року, коли країна переживала економічні та політичні кризи, цей рівень почав зростати, особливо у 2020 році через пандемію COVID-19. Це свідчить про те, що багато бізнесів і працівників переходили в тіньову економіку через труднощі, пов'язані з кризами та невизначеністю.

Темпи приросту реального ВВП демонстрували великі коливання, особливо після 2014 року, коли економіка переживала значний спад через військові конфлікти та анексію Криму. Відновлення економіки почалося у 2016 році, але пандемія 2020 року знову призвела до економічного спаду. У 2021-2023 роках економіка почала повільно відновлюватися, але рівень тіньової економіки залишався високим, що вказує на наявність структурних проблем.

Зв'язок між високим рівнем тіньової економіки та економічними спадами свідчить про те, що в умовах кризи багато людей і підприємств

переходять у неформальний сектор через труднощі з доступом до кредитів, високі податки та бюрократію. Це погіршує економічну ситуацію, знижуючи податкові надходження та зменшуючи ефективність використання ресурсів.

Для зниження рівня тіньової економіки та забезпечення стабільного зростання Україні потрібно вдосконалити податкову систему, зменшити адміністративні бар'єри та підтримати малий і середній бізнес. Лише за таких умов можна досягти сталого економічного розвитку та підвищити ефективність державної економічної політики [25].

Рис. 2.1. Інтегральний показник рівня тіньової економіки в Україні (у % від обсягу офіційного ВВП) і темпи приросту/зниження рівня реального ВВП (у % до попереднього року).

Джерело: розрахунки Мінекономіки

Тінізація економіки є одним із наслідків недосконалого нормативно-правового середовища, що негативно впливає на функціонування системи економічної безпеки підприємництва в Україні. До основних недоліків нормативно-правового забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання можна віднести:

суперечливість, непослідовність та нестабільність норм чинної нормативно-правової бази;

велика кількість нормативних актів (особливо нижчого рівня), вимоги яких не тільки суперечать вищим нормативним актам, а й часто спотворюють їх положення, що створює правовий хаос;

низький рівень виконавчої дисципліни щодо дотримання вимог нормативно-правових актів, що призводить до фактичної недієздатності або низької ефективності багатьох із них;

наявність великої кількості нечітких норм, які можуть бути інтерпретовані по-різному, залежно від інтересів окремих осіб чи структур;

прийняття окремих нормативно-правових актів на користь конкретних осіб або структур, що порушує права і інтереси інших підприємств чи цілих галузей;

відсутність стабільності в законодавстві, що регулює економічну діяльність;

значні прогалини в чинному законодавстві;

відсутність упевненості у гарантіях захисту з боку правоохоронних органів, що змушує навіть законослухняних підприємців звертатися до злочинних угруповань, укладаючи «довгострокові угоди», що стають звичним інструментом здійснення платежів і усунення конкурентів.

Правове регулювання господарської діяльності здійснюється через численні нормативно-правові акти як загального, так і спеціального характеру. Однак, неможливо стверджувати, що відповідне законодавство утворює єдину систему, яка є узгодженою в межах норм та повною щодо регулювання підприємницької діяльності загалом і економічної безпеки зокрема, що визнають як представники економічної, так і юридичної науки.

Науковці та практики однак відзначають необхідність оптимізації нормативно-правової бази в цій сфері, оскільки прогалини в законодавстві часто стають джерелом ризиків і загроз для економічної безпеки підприємства та/або посилюють вплив негативних факторів. Серед основних правових загроз можна виділити:

недостатній рівень правової захищеності інтересів підприємства у договірній та іншій діловій документації;

низький рівень кваліфікації працівників юридичної служби підприємства та помилки при підборі персоналу для цієї служби;

порушення юридичних прав підприємства та його працівників;
умисне або ненавмисне розголошення комерційно важливих відомостей [26].

Однією з ключових передумов розвитку економіки є розробка відповідної законодавчо-правової бази, організація рівноправної діяльності різних видів підприємств, підтримка підприємництва та освоєння ринку на різних рівнях і напрямках. Основні принципи ринкової економіки передбачають повну господарську самостійність підприємств і організацій, які функціонують в народному господарстві, вступаючи в різноманітні виробничі, господарські та інші зв'язки.

Ці суспільні відносини, що виникають між підприємствами та організаціями, з одного боку, і державними органами, з іншого, потребують правового регулювання, що дозволяє перетворити їх на правовідносини. Формування правової бази підприємства є основною передумовою його становлення та розвитку. Законодавство у сфері підприємництва має становити єдину систему, яка забезпечує як узгодженість норм, так і цілісність нормативно-правового регулювання підприємницької діяльності [27, С. 166-168].

Світовий досвід показує, що для успішного розвитку підприємства необхідно створити належну правову базу для його функціонування, що включає юридичне закріплення прав підприємства та постійну правову підтримку з боку держави. Це забезпечує захист законного функціонування підприємства і сприяє його розвитку. Міжнародна практика господарювання підтверджує, що підприємство не може ефективно функціонувати без чітких та дієвих законодавчих актів, які регулюють його діяльність [28, С. 145].

Таким чином, формування сприятливих умов для ведення підприємницької діяльності є неможливим без прийняття та ефективного застосування законів, які чітко визначають умови здійснення підприємницької діяльності. У зв'язку з цим, нормативно-правове забезпечення фінансової безпеки суб'єктів господарювання є важливою та складною проблемою,

вирішення якої сприятиме фінансовій стабілізації підприємств.

Формування нормативно-правової бази України розпочалося 16 липня 1990 року, коли Верховною Радою Української РСР була прийнята Декларація «Про Державний суверенітет України» [29]. Цей документ став важливим кроком на шляху до утворення незалежної держави.

У преамбулі Декларації було підкреслено, що Верховна Рада УРСР проголошує суверенітет України як «верховенство, самостійність, повноту і неподільність влади республіки в межах її території, незалежність і рівноправність у зовнішніх відносинах». Декларація також проголосила економічну самостійність України, визначивши намір створити власні банківську, цінову, фінансову, митну та податкову системи, сформувані державний бюджет, а в разі потреби ввести власну валюту.

Крім того, Декларація визначала право України на реалізацію зовнішньоекономічних відносин, укладання договорів з іншими державами, обмін дипломатичними, консульськими та торговельними представництвами.

Наступною ключовою подією стало прийняття Закону «Про економічну самостійність Української РСР» 3 серпня 1990 року [30]. Цей закон забезпечував повну господарську самостійність і свободу підприємницької діяльності для юридичних та фізичних осіб у рамках законодавства України. Закон також передбачав введення національної грошової одиниці, самостійність у регулюванні грошового обігу, створення національної митниці та захист внутрішнього ринку. Однак, з 7 травня 2022 року цей закон більше не застосовується на території України відповідно до Закону № 2215-IX від 21.04.2022.

Прийняття цих важливих документів стало визначальним етапом у формуванні нормативно-правового забезпечення України в цілому. В таблиці 1.1 представлені та охарактеризовані основні етапи формування нормативно-правової бази для забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання.

Таблиця 1.1. Етапи становлення законодавства

Етап формування	Документ	Характеристика етапу
Визначальний	Декларація «Про державний суверенітет України» від 16.07.1990	Було проголошено економічну самостійність України, а також право країни безпосередньо здійснювати міжнародні відносини, укладати договори з іншими державами та обмінюватися дипломатичними, консульськими і торговельними представництвами. Також було підкреслено намір створити власні банківську, цінову, економічну, фінансову, митну та податкову системи, сформувати державний бюджет, а в разі потреби – ввести власну валюту.
	Закон України «Про економічну самостійність Української РСР» від 03.08.1990	На основі Декларації про державний суверенітет України було визначено зміст, мету та основні принципи економічної самостійності України як суверенної держави. Це включало механізм господарювання, регулювання економіки і соціальної сфери, а також організацію фінансово-бюджетної, кредитної та грошової системи Української РСР.
Базисний	Конституція України від 28.06.1996	Було визначено процес прийняття та затвердження законодавчих актів у сферах оподаткування, бюджетних відносин, валютного, емісійного, кредитного та митного регулювання. Окрім того, були встановлені правила формування та виконання державного бюджету, а також управління національною фінансовою системою.
Концептуальний	Постанова ВРУ «Про Концепцію національної безпеки» від 16.01.1997	Було визначено основні об'єкти національної безпеки та ключові принципи її забезпечення, а також окреслено основні загрози національній безпеці України у контексті економічних інтересів. Крім того, було визначено основні напрямки політики національної безпеки держави.
	Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 05.03.1998	Були визначені повноваження Ради національної безпеки і оборони (РНБО) щодо забезпечення стратегічних національних інтересів України, а також концептуальні підходи та основні напрямки забезпечення національної безпеки і оборони в таких сферах, як політична, економічна, соціальна, воєнна, науково-технологічна, екологічна, інформаційна та

		інші.
Глобальний	Закон України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003	Встановлено, що кризові явища в економіці, збільшення державного боргу, зменшення доходів державного бюджету та нестабільність грошово-кредитної системи створюють загрози для національної безпеки України. Окрім того, визначено фактори, що сприяють наповненню державного бюджету та забезпечують стійкість національної фінансової системи.
Стратегічний	Указ Президента «Про стратегію національної безпеки» від 12.02.2007	Зазначено, що стабільність фінансової системи обумовлюється стабільністю цін, ефективністю управління фінансовими потоками та розрахунковими відносинами, а також стабільністю національної валюти та банківського сектору.
Методичний	Наказ «Про затвердження Методики розрахунку рівня економічної безпеки України» від 02.03.2007 Наказ «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» від 29.10.2013	Запроваджено інтегральний індекс економічної безпеки, який ґрунтується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки, що дозволяє виявляти потенційно можливі загрози економічній безпеці в Україні. Цей індекс використовується для оцінки рівня економічної безпеки країни в цілому, а також для окремих сфер діяльності.
Адаптаційний	Програма економічних реформ на 2010-2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» від 02.06.2010	Запропоновано комплексний підхід до вирішення проблем у податковій системі, визначено основні напрямки розвитку фінансового сектору та реформування міжбюджетних відносин. Окреслено стратегії покращення бізнес-клімату та залучення інвестицій через дерегуляцію, розвиток підприємництва, приватизацію, а також через стимулювання науково-технічного та інноваційного прогресу, міжнародну інтеграцію та співпрацю.
	Схвалення «Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на період до 2020 року» від 24.05.2017	Вона передбачає формування сприятливих умов для розвитку малого та середнього бізнесу (МСБ), спрощення доступу до фінансування, удосконалення податкового адміністрування, популяризацію підприємницької культури, розвиток навчання підприємницьким навичкам, підтримку експорту МСБ та посилення їхнього інноваційного потенціалу.

У 1992 році був зроблений крок до практичного захисту економічних

інтересів суб'єктів підприємництва через прийняття Закону України «Про банкрутство» [31]. Проте його застосування, як правило, лише загострювало економічні проблеми, які він мав би допомогти вирішити. Згідно з цим законом, єдине, що можна було зробити з підприємством, яке не здатне погасити свої борги, - це ліквідувати його. Боржник змушений був продавати свої активи особі, яка могла б ефективніше їх використати, а кошти від продажу спрямовувалися на погашення боргів перед кредиторами. Як наслідок, більшість кредиторів отримувала лише малу частину від своїх вимог, держава втрачала доходи через відсутність підприємства, що сплачувало податки, а працівники залишалися без роботи, що посилювало навантаження на державний бюджет.

У 1999 році Закон України «Про банкрутство» був скасований і замінений на Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» [32]. Цей закон став важливим етапом у врегулюванні питань, пов'язаних з фінансовим станом підприємств під час банкрутства, і визначив шляхи оздоровлення фінансової ситуації суб'єктів підприємницької діяльності. Закон зіграв значну роль у фінансовій історії України.

Закон «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» був більш всеосяжним і гнучким, а його основними відмінностями від попереднього були:

чітке визначення трьох стадій банкрутства з окремими процедурами;

визначення та стабілізація фінансового стану боржника, взяття під контроль активів та їх охорона під час стадії «розпорядження майном». на цій стадії також встановлюються обсяги вимог кредиторів, скликаються збори та формується комітет кредиторів. наприкінці цієї стадії ухвалюється рішення про подальші кроки: ліквідацію або санацію;

закон передбачає «мораторій», що припиняє виплату більшості боргів, що виникли до початку провадження про банкрутство, і забороняє будь-які дії кредиторів щодо стягнення платежів. завдяки мораторію боржник може

користуватися своїми банківськими рахунками, не побоюючись накладення стягнень на кошти. хоча боржник має сплачувати поточні витрати та податки, мораторій дає час для оцінки фінансового стану підприємства та розробки плану реструктуризації для відновлення платоспроможності;

введення «мирової угоди», що дозволяє боржнику та його кредиторам домовитися про зміни в структурі боргів відповідно до платоспроможності боржника. такі угоди можуть бути досягнуті між боржником і окремими кредиторами, групами або всіма кредиторами на будь-яких стадіях банкрутства. це може включати списання боргів, розстрочку або відстрочку платежів;

Завдяки цьому закону з'явилися ефективні інструменти боротьби з неплатоспроможністю. Його положення були значно гнучкішими, що дозволило відновити платоспроможність та прибутковість підприємств, які могли залишатися життєздатними. За згодою кредиторів боржники мали можливість розробити план санації та реструктуризації. Кредитори отримали жорсткіший контроль за процесом, збільшуючи ймовірність повернення значно більшої частини боргу, ніж у випадку ліквідації підприємства. Для держави це також мало вигоду через стабілізацію підприємств та зростання надходжень податків, оскільки збереження підприємств сприяло збереженню робочих місць і податкових надходжень.

Закон втратив чинність після прийняття Кодексу України з процедур банкрутства № 2597-VIII від 18.10.2018 [33].

Прийняття Конституції України у 1996 році [34] вивело роботу з розбудови державної політики на новий рівень. Проте варто відзначити, що в Конституції надзвичайно обмежено висвітлено положення щодо економічної політики та фінансової безпеки, як невід'ємної частини цієї політики, що викладено лише в статті 17.

Згідно з цією статтею, однією з основних функцій держави та справою всього українського суспільства є забезпечення економічної безпеки. Конституція також визначає статус Ради національної безпеки і оборони

(РНБО) як головного органу, відповідального за забезпечення національних інтересів у питаннях безпеки, а також Президента України як гаранта суверенних інтересів держави, зокрема економічних.

Оскільки Конституція є основним законом і має загальний характер, вона не може містити детального механізму забезпечення економічних інтересів держави, тому питання їх розробки залишалося відкритим. Для реалізації положень статті 17 Конституції України у 1997 і 1998 роках були прийняті постанови Верховної Ради України «Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України» та Закон України «Про Раду національної безпеки і оборони України».

Ці нормативно-правові акти окреслили основні кроки щодо формування державної політики у сфері забезпечення інформаційної та економічної безпеки. Основними принципами забезпечення національної безпеки проголошуються: верховенство права, пріоритет політичних засобів для вирішення конфліктів, адекватність засобів захисту національних інтересів реальним і потенційним загрозам, підтримка розумного балансу інтересів особи, суспільства і держави, їх взаємна відповідальність та раціональне розмежування повноважень державних органів.

Концепція визначає загрози, з якими наразі стикається Україна, зокрема в економічній сфері. Серед таких загроз відзначаються неефективність системи державного регулювання економічних відносин, економічна ізоляція України від світової економічної системи та вплив інтелектуальних і матеріальних ресурсів за межі країни. Однак у цих документах не було чітко визначено компетенцію державних органів влади та Ради національної безпеки і оборони (РНБО) щодо захисту фінансових інтересів України як держави та її суб'єктів.

У 2003 році був зроблений важливий крок у розбудові правового поля – підписано закон «Про основи національної безпеки України», який затвердив основні положення державної політики щодо захисту інтересів суспільства від зовнішніх та внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності. Закон визначав

основні напрями державної політики у питаннях національної безпеки. Однак, незважаючи на це, не було чітко визначено компетенцію суб'єктів, відповідальних за захист економічної безпеки держави.

У 2007 році Міністерство фінансів України розробило та затвердило Методику розрахунку рівня економічної безпеки України, в якій вперше запроваджено інтегральний індекс економічної безпеки та введено нові ключові терміни, такі як «макроекономічна безпека», «фінансова безпека», «валютна безпека», «грошово-кредитна безпека», «безпека фондового ринку» та «зовнішньоекономічна безпека».

Проте цей документ втратив чинність згідно з Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України», що стало логічним і розширеним продовженням попереднього нормативного акта.

Цей новий нормативний документ базується на комплексному аналізі індикаторів економічної безпеки, виявленні потенційно можливих загроз для економіки України, і використовується для інтегральної оцінки рівня економічної безпеки в цілому по економіці та за окремими сферами діяльності. Він служить для визначення рівня складових економічної безпеки, що допомагає у прийнятті управлінських рішень щодо аналізу, запобігання та попередження реальних і потенційних загроз національним інтересам у відповідних сферах.

Формування адекватної нормативної бази для оцінки рівня фінансово-економічної безпеки вимагало оновлення податкового та бюджетного законодавства, що було здійснено у 2010 році через прийняття Бюджетного та Податкового кодексів України, над удосконаленням яких продовжується робота.

У 2012 році Розпорядженням Кабінету Міністрів України була схвалена Концепція забезпечення національної безпеки у фінансовій сфері, яка мала на меті:

реалізацію Програми економічних реформ на 2010-2014 рр. «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава»;

визначення Урядом чітких середньострокових макроекономічних цільових показників.

24 травня 2017 року Кабінет Міністрів України схвалив Стратегію розвитку малого і середнього підприємництва в Україні до 2020 року. Реалізація цієї стратегії повинна сприяти закріпленню системного підходу до формування та реалізації державної політики у цій сфері, а також створенню сприятливих умов для розвитку конкурентоспроможного малого та середнього бізнесу (МСБ). Стратегія передбачає створення сприятливого середовища для розвитку МСБ, спрощення доступу до фінансування, оптимізацію податкового адміністрування, популяризацію підприємницької культури, розвиток навчання підприємницьким навичкам, підтримку експорту та посилення інноваційного потенціалу МСБ.

Структура нормативно-правової бази, яка забезпечує економічну безпеку суб'єктів господарювання та регулює господарські відносини в Україні, є багатоплановою і включає різні групи актів, що взаємодіють між собою та забезпечують правову основу для функціонування економіки. Це дозволяє створити ефективну систему, яка охоплює всі аспекти господарської діяльності, від загальних принципів до специфічних регулювань, що стосуються окремих сфер та включає:

Закони, що регулюють загальні питання господарської діяльності, зокрема Цивільний кодекс України, Господарський кодекс України, Бюджетний кодекс України, Податковий кодекс України, Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника чи визнання його банкрутом» та інші;

Закони, що стосуються окремих видів господарської діяльності, такі як «Про зовнішньоекономічну діяльність», «Про банки і банківську діяльність», «Про товарну біржу», «Про цінні папери і фондову біржу» та інші;

Закони, що регулюють окремі види та відносини в господарській

діяльності. Це включає нормативні акти, закріплені у Повітряному кодексі України, Водному кодексі України, Земельному кодексі України, Лісовому кодексі України та інших кодексах України.

Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України та Кодекс законів про працю України є фундаментальними нормативно-правовими актами, які визначають основи регулювання господарської діяльності в Україні. Вони встановлюють правові засади функціонування економіки, регулюють правовий режим майна, визначають механізми його охорони, а також регламентують статус суб'єктів господарювання та їхніх працівників. Ці документи забезпечують впорядкування правовідносин, що виникають у процесі господарської діяльності, та сприяють її правомірному здійсненню.

Кодекс України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс України виконують важливу функцію забезпечення законності в економічній сфері. Вони передбачають відповідальність за порушення законодавства, вчинені як суб'єктами господарювання, так і фізичними особами під час ведення комерційної діяльності. Такі механізми правового впливу стимулюють суб'єктів економіки до дотримання встановлених норм і використання легітимних методів ведення бізнесу.

Узгоджене функціонування зазначених нормативно-правових актів спрямоване на створення рівноправних умов для всіх учасників господарських правовідносин, забезпечення чесної конкуренції, а також на захист прав і законних інтересів економічних суб'єктів. Це сприяє стабільності економічного середовища, зростанню довіри до правової системи та стимулює розвиток національної економіки на засадах законності та прозорості.

2.2. Інституційне забезпечення економічної безпеки: роль державних органів та спеціалізованих структур

Інституційне забезпечення економічної безпеки є ключовим компонентом національної безпеки, що охоплює систему державних органів, спеціалізованих структур та механізмів їхньої взаємодії. Ці інституції

виконують стратегічні завдання з формування, реалізації та моніторингу політики економічної безпеки, спрямованої на захист національних інтересів, підтримку економічної стабільності та розвиток конкурентоспроможності країни.

Н.М. Попадинець зазначає, що до суб'єктів економічної безпеки України належать функціональні та галузеві міністерства, інші органи державної влади, податкові й митні служби, а також фінансові й ринкові інститути, зокрема банки, біржі, фонди, страхові компанії, виробники, продавці продукції та національні споживачі [36, С. 22]. Проте доцільно уточнити роль окремих із перелічених суб'єктів, таких як банки, біржі, фонди, страхові компанії, виробники, продавці продукції та споживачі. Незважаючи на їхній суттєвий вплив на загальний рівень економічної безпеки держави, їх діяльність не є безпосередньо пов'язаною із формуванням або реалізацією державної політики у цій сфері.

С.В. Каламбет та Б.О. Кириленко запропонували спрощену класифікацію суб'єктів забезпечення економічної безпеки, яка охоплює державу, регіони, підприємства та фізичних осіб [37, С. 346]. Однак, на нашу думку, такий підхід не враховує всього спектра учасників, залучених до формування та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки. Цей перелік потребує розширення та деталізації для забезпечення більш комплексного розуміння системи суб'єктів.

Визначальна роль у формуванні та реалізації державної політики у сфері економічної безпеки належить найвищим органам державної влади. Ключовими суб'єктами є парламент, як єдиний орган законодавчої влади, глава держави, відповідальний за стратегічні рішення, включно з економічними, та уряд, що виконує функції найвищого органу виконавчої влади.

Особливий інтерес становить діяльність Верховної Ради України у цій сфері, яка має дуалістичний характер. Як підкреслює І.М. Берназюк, одним із важливих напрямів стратегічної правотворчості парламенту є визначення

засад внутрішньої та зовнішньої політики. Це здійснюється через формування загальної державної політики або її окремих напрямів шляхом розробки та ухвалення законодавчих актів, які регулюють суспільні відносини у відповідних сферах [38, С. 181]. Таким чином, Верховна Рада відіграє центральну роль у створенні правових основ для забезпечення економічної безпеки держави.

Таким чином, парламент одночасно виступає суб'єктом формування державної політики, включно з її економічною складовою, та забезпечує створення нормативно-правової бази, необхідної для реалізації цієї політики. З одного боку, він бере участь у стратегічному плануванні, з іншого – здійснює нормотворчу діяльність, забезпечуючи правове підґрунтя для впровадження економічної безпеки держави.

Президент України відіграє центральну роль у забезпеченні національної безпеки, важливою складовою якої є економічна безпека. Завдяки праву законодавчої ініціативи та виданню указів, обов'язкових до виконання, глава держави формує стратегічні пріоритети та впливає на реалізацію державної політики у сфері економічної безпеки. Одним із ключових інструментів у цій діяльності є Рада національної безпеки і оборони України (РНБО), яка функціонує при Президентові. РНБО виступає головним координаційним органом із питань національної безпеки, включаючи економічну. Її діяльність спрямована на планування, організацію та контроль заходів, що мінімізують та нейтралізують загрози економічній безпеці держави [39, С. 20].

Кабінет Міністрів України, як вищий орган виконавчої влади, виконує провідну роль у реалізації економічної політики, орієнтованої на забезпечення економічної незалежності, стабільності та безпеки. Його діяльність охоплює розробку та впровадження державних програм у сфері економічної безпеки, створення дієвих механізмів для реагування на загрози, а також координацію роботи центральних органів виконавчої влади у відповідних напрямках. Такий

підхід забезпечує інтегроване управління заходами економічної безпеки та сприяє досягненню стратегічних цілей держави [40, С. 22].

Центральні органи виконавчої влади реалізують державну політику у конкретних сферах економічної безпеки, що дозволяє співвіднести відповідні напрями з профільними міністерствами. Зокрема:

Міністерство економіки відповідає за безпеку у виробничій, інвестиційній, продовольчій та сировинно-ресурсній сферах;

Міністерство енергетики забезпечує енергетичну безпеку;

Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів – безпеку у сфері охорони навколишнього природного середовища;

Міністерство закордонних справ – зовнішньоекономічну безпеку;

Міністерство освіти і науки – науково-технологічну безпеку;

Міністерство соціальної політики – соціальну та демографічну безпеку;

Міністерство фінансів – фінансову безпеку.

Таким чином, система суб'єктів забезпечення економічної безпеки охоплює взаємодію на всіх рівнях державного управління, спрямовану на забезпечення стійкості й розвитку економіки.

У структурі Міністерства фінансів України функціонує Державна служба фінансового моніторингу (Держфінмоніторинг), яка виконує ключову роль у забезпеченні фінансової безпеки. Її основними завданнями є попередження та протидія легалізації доходів, отриманих незаконним шляхом, фінансуванню терористичної діяльності та поширенню зброї масового знищення. Це дозволяє ефективно реагувати на загрози, що виникають у фінансовій сфері, та зміцнювати економічну безпеку країни.

Сфери інформаційної та зовнішньоекономічної безпеки залежать від діяльності всіх центральних органів виконавчої влади. Хоча реалізація зовнішньоекономічної безпеки здебільшого покладена на Міністерство закордонних справ України, кожен орган у межах своїх повноважень виконує інформаційні функції та забезпечує міжнародне співробітництво у відповідних секторах.

Важливу роль у зміцненні економічної безпеки відіграє Міністерство інфраструктури, яке координує логістичні перевезення товарів усередині країни та на міжнародному рівні. Це сприяє підвищенню ефективності торговельних відносин, зниженню витрат на транспортування та забезпеченню стійкості економіки до зовнішніх викликів.

Особливої уваги заслуговує діяльність Комісії з регулювання азартних ігор та лотерей (КРАІЛ), яка має спеціальний статус центрального органу виконавчої влади. Її функціонування спрямоване на врегулювання ринку азартних ігор та лотерей, який раніше перебував у тіні через відсутність чіткої правової бази. Завдяки діяльності КРАІЛ вдалося зменшити обсяги тіньової економіки, що сприяє підвищенню прозорості економічних процесів та збільшенню бюджетних надходжень.

Фінансова безпека, як ключовий елемент економічної безпеки, забезпечується Національним банком України (НБУ). Незважаючи на те, що НБУ не є центральним органом виконавчої влади, його особливий статус дозволяє ефективно провадити грошово-кредитну політику, підтримувати стабільність національної валюти та сприяти фінансовій стабільності держави. Це має прямий вплив на розвиток економіки, регулювання товарно-грошових відносин та забезпечення макроекономічної стійкості.

Додатково, важливу роль у забезпеченні економічної безпеки відіграє Антимонопольний комітет України (АМКУ), який також має специфічний статус. Основним завданням АМКУ є забезпечення балансу економічної конкуренції між національними суб'єктами господарювання. Його діяльність спрямована на підтримку здорового конкурентного середовища, що позитивно впливає на економічну ситуацію в країні та рівень її економічної безпеки.

Аналізуючи суб'єктів, які реалізують державну політику у сфері забезпечення економічної безпеки України, можна відзначити значне розмаїття підходів до їх визначення. Так, П.В. Шумський обмежує коло таких суб'єктів органами прокуратури та внутрішніх справ [41, С. 3], тоді як А.В. Лапкін пропонує більш широкий перелік, включаючи СБУ, НАБУ, ДФС, ДПС,

органи юстиції, нотаріат, адвокатуру, ДБР, Держмитслужбу, Держаудитслужбу, а також інші органи, визначені законом [42, С. 12]. М.М. Бурбика і М.С. Уткіна додають до цього списку органи досудового розслідування та ДВС України [43, С. 55-119].

Законодавчий підхід до визначення системи правоохоронних органів також варіюється. Відповідно до ст. 2 Закону України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів», до них належать прокуратура, Національна поліція, СБУ, НАБУ, органи державного фінансового контролю, прикордонна служба, рибоохорона, лісова охорона, органи доходів і зборів та інші установи, що виконують правозастосовні функції [44].

Беручи до уваги специфіку державної політики у сфері економічної безпеки та ризики криміногенного характеру, включаючи корупційні правопорушення, до ключових суб'єктів правоохоронної діяльності у цій сфері можна віднести прокуратуру, Національну поліцію, НАБУ, СБУ, ДФС, ДПС, Держмитслужбу, Держаудитслужбу та суди. Останні, поряд із правоохоронними функціями, забезпечують судовий захист суб'єктів економічної безпеки та здійснюють правосуддя у справах, що завдають шкоди економічній безпеці держави [45, С. 80].

На основі вищезазначеного, до суб'єктів реалізації державної політики у сфері забезпечення економічної безпеки можна віднести:

Вищі органи державної влади: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України, РНБО України.

Центральні органи виконавчої влади: Мінекономіки, Міненерго, Міндовкілля, МЗС, МОН, Мінсоцполітики, Мінфін, Мінінфраструктури, МВС, НБУ, АМК України, КРАІЛ.

Правоохоронні органи: прокуратура, Національна поліція, НАБУ, СБУ, ДФС, ДПС, Держмитслужба, Держаудитслужба, Держфінмоніторинг, суди.

Інші суб'єкти: органи місцевого самоврядування, громадські об'єднання, фізичні особи.

Ця система охоплює широкий спектр інституцій, діяльність яких спрямована на зміцнення економічної безпеки держави через взаємодію на різних рівнях управління та суспільного життя.

Держава, представлена системою правоохоронних органів, відіграє ключову роль у регулюванні відносин у сфері забезпечення національної безпеки, складовою якої є економічна безпека. У цьому контексті особливе значення належить органам прокуратури. Відповідно до статті 131-1 Конституції України, прокуратура виконує такі основні функції:

1. Підтримання публічного обвинувачення в суді, що забезпечує ефективне реагування на порушення законодавства, включаючи економічну злочинність.

2. Організація і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, нагляд за слідчими діями та розслідуваннями, що дозволяє виявляти та попереджати правопорушення, які загрожують економічній безпеці.

3. Представництво інтересів держави в суді у виключних випадках, що є важливим інструментом захисту державних економічних інтересів у правовій площині.

Реалізація цих функцій може прямо або опосередковано сприяти захисту національних економічних інтересів і забезпеченню економічної безпеки.

Як зазначає В.В. Сухонос, прокуратура є одним із державних органів, діяльність якого спрямована на зміцнення законності. Важливе місце прокуратури у забезпеченні економічної безпеки пояснюється її здатністю використовувати специфічні методи боротьби з економічною злочинністю та корупцією. Її функції поширюються на всі сфери правових відносин, що дозволяє прокуратурі виконувати особливу роль у впливі держави на ці відносини.

Таким чином, діяльність прокуратури органічно пов'язана з основними функціями держави, включаючи забезпечення законності, правопорядку та економічної безпеки. Це визначає її як важливого суб'єкта у системі забезпечення національної безпеки, здатного ефективно реагувати на сучасні

виклики та загрози у сфері економіки [52].

Відповідно до положень Закону України «Про Національну поліцію», правоохоронні органи відіграють центральну роль у забезпеченні внутрішньої безпеки країни. Основними завданнями Національної поліції є захист життя, свобод, прав громадян, їхнього здоров'я, власності, а також інтересів держави та суспільства від протиправних посягань [46]. Важливим аспектом діяльності поліції у цьому контексті є забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання, що визначає її ключову роль у системі внутрішньої безпеки.

Ефективність роботи Національної поліції України забезпечується через впровадження комплексної системи управлінських механізмів, які включають:

Організаційний механізм, спрямований на захист об'єктів національної безпеки шляхом застосування принципів і методів адміністративного, профілактичного, кримінально-процесуального, оперативно-розшукового, охоронного та виконавчого характеру.

Інституційний механізм, що передбачає взаємодію між різними підрозділами поліції для координації дій у забезпеченні економічної безпеки.

Нормативно-правовий механізм, який ґрунтується на застосуванні чинного законодавства для реалізації завдань у сфері внутрішньої безпеки.

Механізм міжнародного співробітництва, орієнтований на обмін досвідом, інформацією та координацію дій з іноземними правоохоронними структурами для протидії транснаціональним загрозам [47, С. 106].

Різноманіття напрямків діяльності поліції визначає складність її управлінської роботи. Незважаючи на це, інтеграція всіх підрозділів у єдину систему дозволяє зберігати високу ефективність у виконанні поставлених завдань. Зокрема, акцент на забезпеченні економічної безпеки є важливим компонентом національної безпеки, що обумовлює тісний взаємозв'язок між економічною стабільністю країни, її обороноздатністю та загальною безпекою.

Таким чином, діяльність Національної поліції України спрямована на створення інтегрованої системи забезпечення економічної безпеки суб'єктів

господарювання, яка водночас сприяє підтриманню національної безпеки. Успішна реалізація цих завдань можлива завдяки залученню всіх структурних елементів поліції та їхній злагодженій роботі.

Однак, слід зазначити, що чинна система забезпечення внутрішньої безпеки держави має певні обмеження у спроможності ефективно протидіяти як потенційним, так і відкритим загрозам, що виникають у різних аспектах суспільного життя України. Це зумовлює необхідність подальшого вдосконалення структур, механізмів та інструментів, які забезпечують стабільність і безпеку в умовах динамічного розвитку зовнішніх та внутрішніх викликів.

Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» [48], прийнятий 28 січня 2021 року, знаменує новий етап у формуванні державної політики щодо захисту економіки. Вперше за тривалий час діяльність спеціалізованого правоохоронного органу, спрямованого на протидію економічним правопорушенням, регламентована на законодавчому рівні. Бюро економічної безпеки (БЕБ) визначено як ключовий орган у сфері боротьби з правопорушеннями, що загрожують економічній стабільності держави (ст. 1 Закону).

Згідно з пояснювальною запискою до Закону, необхідність створення нового органу була обумовлена:

1. Децентралізацією функцій кримінального розслідування економічних злочинів, які раніше виконували різні правоохоронні органи, включаючи Податкову міліцію, Службу безпеки України та Національну поліцію. Такий розподіл повноважень призводив до дублювання функцій та зниження ефективності роботи.

2. Низькою результативністю розслідувань ухилення від сплати податків. За даними Офісу Генерального прокурора, у 2019 році було зареєстровано 1287 кримінальних проваджень за фактами ухилення від сплати податків, але судові рішення ухвалювалися лише у 18 випадках. З них 10

обвинувальних вироків, включаючи 3 вирокі, винесені за угодами про визнання винуватості, та 8 виправдувальних [49].

БЕБ консолідує функції, раніше розпорошені між кількома органами, і спеціалізується на виявленні, запобіганні та розслідуванні правопорушень у сфері економіки. Основна мета діяльності Бюро – забезпечення фінансової стабільності держави через ефективне протидію економічним злочинам, що включає ухилення від сплати податків, легалізацію доходів, здобутих злочинним шляхом, та інші загрози економічній безпеці.

Запровадження БЕБ свідчить про перехід до більш системного та цілеспрямованого підходу в державній політиці захисту економічних інтересів, що має стати основою для підвищення ефективності правоохоронної діяльності у цій сфері.

Створення Бюро економічної безпеки України (БЕБ) стало значним кроком у реформуванні системи забезпечення економічної безпеки. Однак, незважаючи на це, залишаються невирішеними низка ключових проблем, зокрема концептуальні питання щодо визначення поняття, меж і сутності економічної безпеки як правового явища.

Перший нормативний документ, який намагався окреслити місце БЕБ у системі економічної безпеки, – це Стратегія економічної безпеки України на період до 2025 року, затверджена Указом Президента України від 11 серпня 2021 року № 347/2021. У пункті 21.1. Стратегії зазначено, що одним із завдань у сфері фінансової безпеки є створення ефективної моделі боротьби з економічними злочинами, у тому числі через діяльність БЕБ [50].

Проте зазначена Стратегія не надає чіткого визначення меж і сутності економічної безпеки. Крім того, в ній відсутнє концептуальне розмежування між економічною та фінансовою безпекою, хоча ці категорії є нерівнозначними. Економічна безпека є ширшою за змістом, оскільки охоплює різноманітні аспекти економічної діяльності, включаючи, але не обмежуючись фінансовою безпекою. Відтак, спроба визначити місце БЕБ виключно у контексті фінансової безпеки звужує сферу його компетенції та не

враховує багатогранність завдань, пов'язаних із забезпеченням загальної економічної стабільності.

Закон України «Про Бюро економічної безпеки України» лише частково регламентує місце та функції цього органу у системі економічної безпеки. Визначення БЕБ як «органу, на який покладаються завдання щодо протидії правопорушенням, що посягають на функціонування економіки держави» [48], залишається надто загальним і не враховує специфіку економічних загроз. Водночас цей закон не містить спроби дати визначення самого поняття «економічна безпека», що ускладнює розуміння меж діяльності Бюро.

Законодавець неправильно встановив співвідношення об'єктів правових відносин: економічна безпека трактується через призму фінансової, що спотворює її сутність. Економічна безпека включає в себе різні складові – енергетичну, інформаційну, зовнішньоекономічну, соціальну тощо, тоді як фінансова безпека є лише однією з її складових. Зведення економічної безпеки до фінансової звужує перспективу формування інтегрованої системи захисту державних економічних інтересів.

Для підвищення ефективності діяльності БЕБ та удосконалення системи забезпечення економічної безпеки необхідно:

1. Внести зміни до законодавства, чітко визначивши поняття «економічна безпека» та її складові.
2. Розширити стратегічні документи, такі як Стратегія економічної безпеки України, шляхом уточнення місця БЕБ у загальній системі забезпечення економічної безпеки.
3. Гармонізувати законодавство, щоб забезпечити відповідність між функціями БЕБ та завданнями, які випливають із концепції економічної безпеки.

Таким чином, вирішення зазначених проблем стане запорукою формування цілісної системи захисту економічних інтересів держави та підвищення ефективності діяльності БЕБ.

У сфері економічної безпеки правоохоронні відносини можна розглядати як форму правової взаємодії між суб'єктами публічного адміністрування, що володіють правоохоронними повноваженнями, та іншими неурядовими суб'єктами. Ці відносини виникають у результаті вчинення правопорушень, що зачіпають економічні інтереси держави, включаючи її міжнародні зв'язки, а також інтереси суб'єктів господарювання. Такі правопорушення часто спрямовані на погіршення фінансово-інвестиційного клімату, і їх мета полягає в відновленні порушених прав та притягненні винних осіб до юридичної відповідальності.

Ключовим для забезпечення ефективності правоохоронної діяльності у захисті економіки є не лише чітке визначення економічних правопорушень, але й правильне застосування положень процесуального законодавства, що регулюють розподіл повноважень між Бюро економічної безпеки (БЕБ) та іншими правоохоронними органами. Потрібно зазначити, що це питання, незважаючи на його важливість, залишається певною мірою формальним. Оскільки чинний Кримінальний процесуальний кодекс України не встановлює чітких обмежень для прокурора щодо визначення підслідності економічного злочину, він дозволяє передавати розслідування відповідному органу, який виявив ознаки правопорушення під час розслідування іншої справи.

Таким чином, інституційне забезпечення економічної безпеки України є важливою складовою національної безпеки, що охоплює взаємодію різних державних органів, правоохоронних структур та спеціалізованих установ. Основні суб'єкти цієї системи включають Верховну Раду України, Президента, Кабінет Міністрів, а також численні центральні органи виконавчої влади, такі як Міністерство економіки, Міністерство фінансів, Міністерство закордонних справ, Національний банк України та інші. Ці органи займаються розробкою та реалізацією державної політики економічної безпеки, забезпеченням стабільності та захисту економічних інтересів країни, від ефективності яких залежить загальна економічна та національна безпека.

Особливу увагу заслуговують правоохоронні органи, серед яких важливу роль відіграють прокуратура, Національна поліція, Служба безпеки України та новостворене Бюро економічної безпеки, яке покликане боротися з економічними злочинами. Ці органи забезпечують правопорядок у сфері економіки, проводять розслідування економічних правопорушень, а також сприяють ефективному функціонуванню ринкових механізмів і мінімізації загроз для економічної стабільності.

Проте існують певні недоліки в системі інституційного забезпечення економічної безпеки, зокрема, у визначенні чітких меж і ролі кожного органу в цій сфері. Законодавчі ініціативи, такі як створення Бюро економічної безпеки, намагаються покращити ефективність боротьби з економічними злочинами, проте необхідно більш детально визначити статус і обов'язки нових структур у контексті існуючих правоохоронних органів. Це дозволить забезпечити більш злагоджену роботу та уникнути дублювання функцій.

Враховуючи швидкі зміни в глобальній економічній ситуації та внутрішні виклики, система інституційного забезпечення економічної безпеки України потребує подальшого вдосконалення. Розвиток національних інституцій і механізмів, а також активна міжнародна співпраця є ключовими умовами для підтримки економічної стабільності країни, що в свою чергу сприятиме її стійкості в умовах сучасних загроз.

2.3. Проблеми та недоліки правового забезпечення економічної безпеки України

Економічна безпека є важливим елементом загальної національної безпеки держави. Вона передбачає забезпечення стабільного функціонування економічних систем, захист економічних інтересів держави та громадян, а також гарантує невід'ємні права та свободи економічних суб'єктів. Україна, у зв'язку з численними внутрішніми та зовнішніми викликами, стоїть перед необхідністю удосконалення правового забезпечення економічної безпеки. Однак, існуюче правове середовище в Україні не завжди відповідає сучасним

вимогам щодо захисту економічної безпеки. Тому важливо проаналізувати основні проблеми та недоліки в законодавчому та правозастосовчому забезпеченні цієї сфери.

Однією з головних проблем є те, що більшість нормативно-правових актів, які формують основи економічної безпеки, були прийняті ще в 90-х або на початку 2000-х років. Вони відображали економічну ситуацію та виклики того часу, проте не враховують нові реалії, що виникли в умовах глобалізації, цифровізації економіки, розвитку інтернет-технологій і сучасних форм міжнародної конкуренції. Зокрема, це стосується таких важливих напрямів, як забезпечення кібербезпеки, боротьба з транснаціональними економічними злочинами та захист інтелектуальної власності.

У ряді випадків національне законодавство не охоплює нові загрози та не дає належних правових механізмів для захисту економічних інтересів держави в умовах глобалізованого світу [19]. Наприклад, в Україні на сьогоднішній день спостерігається відсутність єдиної правової бази для регулювання питань кіберзагроз у сфері економіки, хоча кібербезпека стала однією з найважливіших складових національної безпеки. За відсутності достатньо ефективних правових механізмів захисту вразливих інфраструктур, Україна може стати жертвою кіберінцидентів, які завдадуть значних економічних втрат.

Іншим серйозним викликом для правового забезпечення економічної безпеки України є глобалізація та зміни в зовнішньоекономічній політиці. Україні доводиться взаємодіяти з міжнародними економічними угрупованнями та організаціями, що вимагає адаптації національного законодавства до міжнародних стандартів і норм [53, С. 70]. Однак процес інтеграції до Європейського Союзу та інших міжнародних економічних спільнот часто стикається з наявністю законодавчих перешкод.

Наприклад, Україна вже підписала Угоду про асоціацію з ЄС, що передбачає необхідність гармонізації національного законодавства з європейськими стандартами у багатьох сферах, зокрема у сфері економічної

безпеки. Однак процес імплементації цих змін є довготривалим і складним, оскільки наявне національне законодавство часто не відповідає вимогам ЄС. Зокрема, це стосується питань захисту конкуренції, боротьби з монополізмом і підтримки малих та середніх підприємств. Закони, які прийняті в Україні, часто застарілі, не враховують новітні методи забезпечення економічної безпеки в умовах глобальних інтеграційних процесів.

Нові економічні загрози, зокрема фінансові та економічні кризи, можуть швидко поширюватися через кордони, вимагаючи термінових і злагоджених дій з боку держави. Однак існуюче законодавство не завжди здатне ефективно реагувати на такі загрози.

Зокрема, проблема нестабільності фінансової системи України та її вразливість до глобальних економічних коливань потребують розробки спеціальних законодавчих ініціатив для захисту національних фінансових інтересів. [54, С. 170]. Більше того, законодавчі ініціативи, які мали б сприяти розвитку національних фінансових інститутів і підтримці інвесторів, часто застаріли і не відповідають новітнім вимогам міжнародних економічних стандартів.

Цифровізація є однією з основних тенденцій, що визначають розвиток світової економіки в XXI столітті. Україна активно розвиває цифрову інфраструктуру, проте правова база, що регулює ці процеси, залишається недостатньо розвиненою. Особливо це стосується питання захисту даних, електронної комерції та інтернет-технологій. Система правового регулювання цифрової економіки потребує значних змін та оновлення, оскільки існуючі норми не враховують специфіки нових цифрових бізнес-моделей, що активно розвиваються [55, С. 185].

В Україні на сьогодні відсутня чітка правова база для ефективної боротьби з кіберзлочинністю, що є важливою складовою забезпечення економічної безпеки в умовах цифровізації. Сучасне законодавство не встигає реагувати на новітні загрози, такі як кібератаки на фінансові установи, крадіжка особистих даних та зловживання в сфері електронних платежів.

Більше того, відсутність єдиного цифрового законодавства в сфері економічної безпеки призводить до виникнення правових прогалів, які можуть бути використані для несанкціонованих фінансових операцій, відмивання грошей чи фінансування тероризму через цифрові платформи.

Корупція залишається одним з головних викликів для забезпечення економічної безпеки в Україні. Необхідно зазначити, що антикорупційне законодавство, хоча й пройшло певну еволюцію з часів Революції Гідності, все ж залишається недостатнім для ефективного вирішення цієї проблеми. Зокрема, існуюча система боротьби з корупцією не забезпечує належного рівня прозорості в управлінні державними фінансами, що є основною умовою для забезпечення економічної безпеки держави [56, С. 31].

Невідповідність законодавства сучасним вимогам боротьби з корупцією можна побачити у слабких механізмах перевірки державних закупівель, а також у відсутності ефективної координації між органами, що борються з корупцією. Законодавчі прогалини у сфері управління державними ресурсами дозволяють корупційним схемам продовжувати існувати, завдаючи шкоди не лише національним фінансам, але й загрожуючи загальній економічній безпеці країни.

Невідповідність законодавства сучасним викликам є однією з найбільших проблем у забезпеченні економічної безпеки України. Підвищення ефективності правового забезпечення цієї сфери потребує істотних змін у нормативно-правовій базі, оновлення законодавства, а також адаптації до нових економічних і технологічних реалій. Тільки через системну реорганізацію та гармонізацію правової бази можна забезпечити ефективну протидію новітнім загрозам для економічної безпеки України.

Однією з найбільш важливих проблем, що ускладнює ефективне забезпечення економічної безпеки в Україні, є неузгодженість нормативно-правових актів, які регулюють цю сферу. Недосконалість, суперечливість і відсутність єдності в законодавчому полі створюють правові прогалини, що

ускладнюють або навіть унеможлиблюють реалізацію ефективної політики у сфері економічної безпеки.

Однією з основних причин неузгодженості нормативно-правових актів є відсутність належної координації між законами, що регулюють економічну безпеку на різних рівнях – від Конституції України до локальних нормативних актів. Хоча Конституція України закріплює основні принципи забезпечення економічної безпеки держави, на практиці велика частина законодавчих ініціатив не узгоджена з іншими законодавчими актами, що мають прямий чи опосередкований вплив на економічну стабільність [57, С. 344].

Це може призводити до ситуацій, коли зміни в одних законодавчих актах створюють суперечності з іншими. Наприклад, неузгодженість між законами, які регулюють питання боротьби з корупцією, захисту конкуренції та забезпечення державного контролю над економічною діяльністю, може привести до того, що ухвалення антикорупційних законів ускладнюється або ж ці закони не діють належним чином через відсутність механізмів їхнього належного застосування.

Особливу увагу слід звернути на проблему суперечностей між окремими нормативно-правовими актами, які регулюють різні аспекти економічної безпеки. Наприклад, існує низка випадків, коли норми різних законів суперечать одна одній, що створює правову невизначеність для учасників економічної діяльності.

Одним з таких прикладів є питання захисту інтелектуальної власності. Законодавство України у цій сфері містить норми, які часом не узгоджуються з положеннями міжнародних угод, до яких Україна є учасником, таких як угоди з інтелектуальної власності в рамках СОТ та угоди про асоціацію з ЄС. Нерідко виникають ситуації, коли норми внутрішнього законодавства вступають у конфлікт із зобов'язаннями перед міжнародними партнерами, що може призводити до економічних санкцій або втрати економічних вигод.

Іншим прикладом суперечливих норм є питання регулювання діяльності фінансових установ. В Україні діють кілька законів, що стосуються діяльності

банків, небанківських фінансових установ, валютних операцій і боротьби з відмиванням коштів. Водночас різні закони не завжди взаємодіють належним чином, що ускладнює контроль за фінансовими потоками та знижує ефективність антикорупційних заходів.

Неузгодженість нормативно-правових актів також полягає у наявності правових прогалин, які залишають питання економічної безпеки без належного правового регулювання. Це часто пов'язано з недостатньою деталізацією чи невизначеністю окремих положень законів.

Прогалини в законодавстві можуть бути особливо виражені в нових та інноваційних сферах, таких як цифрові технології, криптовалюти та інші фінансові інструменти. Незважаючи на те, що в Україні спостерігається активне використання технологій блокчейн і криптовалют, правове поле для регулювання цих процесів залишається недостатньо розвинутих. Відсутність конкретних і чітко сформульованих норм щодо правового статусу криптовалют та інших цифрових активів створює правову невизначеність, що ускладнює державне управління та контроль у цій сфері.

Особливо вразливими є правові прогалини в сфері кібербезпеки. Враховуючи високий рівень загрози кіберзлочинності та кібератак, що можуть завдати значних економічних втрат, Україні необхідно розробити чітку і погоджену нормативну базу для протидії кіберзагрозам. Однак існуючі закони часто не відповідають вимогам сучасної цифрової реальності, що сприяє виникненню значних загроз для національної економічної безпеки.

Неузгодженість нормативно-правових актів також проявляється у відсутності належної взаємодії між державними органами, відповідальними за забезпечення економічної безпеки. Оскільки різні державні органи здійснюють контроль та нагляд за окремими секторами економіки, інколи відсутність чітких і скоординованих дій з боку цих органів призводить до неефективності регулювання.

Зокрема, антикорупційні органи, органи, що відповідають за економічну безпеку в банківському секторі, та органи, що займаються боротьбою з

відмиванням грошей, не завжди ефективно співпрацюють між собою, що створює можливості для зловживань. Це часто зумовлюється неузгодженістю в нормативних актах, які регулюють діяльність цих органів, а також відсутністю єдиної стратегії дій у боротьбі з економічними загрозами.

Неузгодженість нормативно-правових актів також спричинена відсутністю системи моніторингу та оцінки ефективності впроваджених законодавчих ініціатив. В Україні часто приймаються нові закони та поправки до існуючих, однак немає чіткої системи для оцінки їхнього впливу на економічну безпеку в довгостроковій перспективі. Це може призводити до ситуації, коли законодавчі зміни не дають бажаного ефекту, а суперечності між нормами законів не усуваються.

Важливим елементом для подолання цієї проблеми є створення дієвих механізмів для постійного моніторингу та оцінки ефективності законодавчих актів у сфері економічної безпеки. Це дозволить своєчасно виявляти недоліки в законодавстві та коригувати їх відповідно до нових економічних реалій.

Неузгодженість нормативно-правових актів є однією з основних проблем, що обмежують ефективність законодавчого забезпечення економічної безпеки України. Виявлені проблеми, такі як суперечності між різними законами, правові прогалини та відсутність належної координації між органами, відповідальними за забезпечення економічної безпеки, вимагають негайного реагування. Для подолання цих труднощів необхідно провести комплексну реформу правового поля, орієнтуючись на кращі міжнародні практики та забезпечивши єдність і ефективність законодавчої системи в Україні.

Правозастосування є важливою ланкою правової системи, що забезпечує реалізацію та дію нормативно-правових актів на практиці. Однак, як показує практика в Україні, механізми правозастосування в багатьох сферах, зокрема в контексті економічної безпеки, мають суттєві недоліки. Ці недоліки значною мірою впливають на ефективність захисту економічної безпеки країни, а також на виконання державою своїх обов'язків щодо гарантування стабільності

економічних процесів. Серед основних проблем можна виділити такі, як неефективність правозастосування через недостатню правову визначеність, відсутність єдиного підходу до інтерпретації норм права, корупційні ризики в правозастосуванні, а також слабка координація між державними органами.

Однією з основних проблем у правозастосуванні є недостатня правова визначеність нормативно-правових актів. Зокрема, багатозначність і невизначеність формулювань у законодавчих актах може призводити до різних трактувань одних і тих самих норм. Це ускладнює застосування правових норм на практиці, створює правову невизначеність для економічних агентів і сприяє появі правового нігілізму.

Наприклад, в Україні існують численні закони та підзаконні акти, що стосуються захисту економічної безпеки, але вони часто не узгоджені між собою. Внаслідок цього у правозастосовчій практиці виникають проблеми, коли різні органи державної влади інтерпретують одні й ті самі норми по-різному, що призводить до конфліктів між відомствами та знижує ефективність правозастосування. Брак чіткої правової визначеності підвищує ризик зловживань і маніпуляцій із законодавчими нормами, що, своєю чергою, ставить під загрозу економічну безпеку держави.

Іншою суттєвою проблемою є відсутність єдиного підходу до інтерпретації норм права, особливо в контексті тих сфер, що мають значення для економічної безпеки. У більшості випадків органи правозастосування, такі як суди, правоохоронні органи, контролюючі інституції, не мають єдиного розуміння того, як саме повинні застосовуватись певні правові норми. Це може призвести до різних рішень у подібних ситуаціях, що знижує рівень правової визначеності та створює ризики для економічної стабільності.

На практиці це проявляється, зокрема, у відсутності чітких критеріїв для розмежування правомірної і неправомірної економічної діяльності, особливо в сферах, де існують численні нормативно-правові акти, що регулюють схожі чи суміжні питання. Наприклад, правозастосування у сфері контролю за трансакціями на фінансових ринках, виявлення економічних злочинів або

боротьби з відмиванням коштів часто стикається з проблемою невизначеності в трактуванні правових норм, що, в свою чергу, знижує ефективність боротьби з фінансовими правопорушеннями.

Одним із найбільш серйозних факторів, що негативно впливають на механізми правозастосування в Україні, є корупція в органах державної влади. Корупційні прояви серед посадових осіб, правоохоронних органів і суддів значно знижують ефективність правозастосування та створюють умови для маніпуляцій і зловживань. Порушення законодавства у сфері економічної безпеки, у тому числі шляхом використання незаконних методів впливу, не лише послаблюють боротьбу з економічними злочинами, але й створюють додаткові загрози для національної економічної безпеки.

Корупція у правоохоронних органах, що займаються перевіркою фінансових потоків, контролем за обігом державних ресурсів та іншими аспектами економічної діяльності, є одним із головних чинників, що підриває довіру до державних інститутів і значно ускладнює проведення ефективних перевірок і розслідувань. Це, в свою чергу, призводить до того, що окремі економічні злочини залишаються непокараними, а економічні правопорушення не виявляються вчасно.

Однією з важливих проблем є відсутність адекватної координації між органами державної влади, які здійснюють правозастосування у сфері економічної безпеки. В Україні існує низка органів, відповідальних за нагляд за різними аспектами економічної діяльності, зокрема Національний банк України, Державна податкова служба, Антимонопольний комітет, правоохоронні органи та судова система. Проте, попри їх важливу роль та компетенцію, між цими органами часто спостерігається недостатня співпраця, що ускладнює ефективну реалізацію політики у сфері економічної безпеки.

Внаслідок цієї слабкої координації існує значний ризик дублювання функцій, непотрібних затримок у виконанні заходів, а також проблем у забезпеченні інформаційного обміну між державними структурами. Це знижує оперативність реагування на загрози, а також сприяє виникненню правових

колізій, що перешкоджають ефективному вирішенню проблем у сфері економічної безпеки.

Загалом, швидкі зміни, що відбуваються в економіці, технологіях і міжнародних відносинах, створюють додаткові труднощі для правозастосовчої практики. Для того щоб ефективно боротися з новими економічними загрозами, органи правозастосування повинні мати можливість оперативно адаптувати свої стратегії і методи до нових умов. Однак законодавство, як правило, відстає від темпів цих змін, що ускладнює реагування держави на нові виклики.

Наприклад, в умовах бурхливого розвитку цифрової економіки та фінансових технологій, правозастосування в таких сферах, як криптовалюти, онлайн-торгівля, електронні гроші і кіберзлочинність, потребує нових підходів і інструментів. Однак існуючі механізми правозастосування часто не здатні оперативно і ефективно реагувати на ці зміни.

Механізми правозастосування в Україні в сфері економічної безпеки потребують значного удосконалення. Це включає не лише вдосконалення нормативно-правової бази, але й створення системи, яка б забезпечувала чітку координацію між державними органами, ефективний моніторинг економічних процесів, боротьбу з корупцією та адаптацію до нових викликів. Окрім цього, важливо також розвивати підготовку кадрів, здатних швидко реагувати на нові економічні загрози та забезпечувати безпеку в умовах швидких змін.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

3.1. Зарубіжний досвід правового та інституційного забезпечення економічної безпеки та його адаптація в Україні

На нинішньому етапі зростання Україна стикається зі значними монетарними та фіскальними перешкодами. Трьома ключовими факторами, які негативно впливають на економічну стабільність держави, є тягар зовнішнього та внутрішнього боргу, поширення корупції, розгалужена тіньова економіка та наслідки пандемії COVID-19 та воєнного стану. Цей сценарій потребує об'єднання зусиль усіх суб'єктів права, щоб подолати грошову кризу та гарантувати соціальну та економічну стійкість. Особливо гострою стала необхідність оновлення адміністративної та судової системи, яка гарантує фінансову безпеку країни. Це важливий етап для створення основи для певного рівня фінансової та економічної стійкості. Вивчення досвіду країн, які успішно впоралися з подібними змінами, може допомогти нам знайти адекватне вирішення проблем нашої держави.

Забезпечення фіскального захисту є одним із основних обов'язків урядової стратегії, яка окреслює план розвитку для націй у сучасну епоху. Сильна економіка допомагає тримати громади та уряд разом, тому багато країн при плануванні важливих робочих місць зосереджуються на економіці.

Збереження внутрішньої фінансової стабільності є однією з найактуальніших глобальних проблем сучасної епохи. Його універсальність впливає з того факту, що він стосується основних інтересів усіх націй у всьому світі. Також має значення те, наскільки це працює з іншими країнами. Національна економічна безпека означає, що країна не повинна надто покладатися на інші в економічному плані, щоб вона могла добре керувати важливими частинами своєї економіки. Цей метод вказує на важливість фінансової самозабезпеченості та довголіття для сприяння стійкому прогресу в країні.

Л.І. Абалкін визначає економічну безпеку як стан економічної системи, за якого вона здатна динамічно розвиватися, ефективно функціонувати, вирішувати соціальні завдання, а держава має можливість формувати та реалізовувати незалежну економічну політику [1, С. 401]. Це підкреслює тісний зв'язок між економічною стабільністю, розвитком та суверенітетом держави.

Юридична енциклопедія під редакцією Ю.С. Шемшученка пропонує інше трактування цього поняття, визначаючи економічну безпеку як стан захищеності національної економіки, що забезпечує її розвиток та задоволення матеріальних інтересів населення. У відповідності до Концепції національної безпеки України (1997), основними напрямками державної політики у сфері економічної безпеки є:

недопущення незаконного використання бюджетних коштів і державних ресурсів, їх потрапляння до тіньового сектору економіки;

контроль за зовнішньоекономічною діяльністю для підтримки національних інтересів, захисту вітчизняного виробника;

боротьба з протиправною економічною діяльністю;

протидія неконтрольованому впливу матеріальних, фінансових, інтелектуальних, інформаційних та інших ресурсів з національної економіки [59].

Ці визначення відображають ключову роль економічної безпеки у забезпеченні стабільності та стійкого розвитку держави, підкреслюючи необхідність запобігання ризикам, які можуть загрожувати її суверенітету та добробуту громадян.

Щоб гарантувати стійку політику, зарубіжні країни приймають різноманітні стратегії у власній економічній діяльності. Дослідження показують, що ці методи зосереджені на допомозі малому бізнесу розвиватися, щоб стимулювати економіку та покращувати безпеку країни. Науковці вказують на різні ключові основи для забезпечення фінансової стабільності в масштабах країни.

Зокрема. *Північноамериканська структура* визначається поєднанням внутрішніх і зовнішніх аспектів безпеки, що дозволяє адекватно реагувати на світові труднощі. *Китайська парадигма*, яка є прикладом соціалістичної економіки, поєднує централізоване планування з адаптацією сучасних економічних обставин. *Японський підхід* робить акцент на внутрішньому соціальному захисті, наголошуючи на важливості колективного добробуту як основи фінансової стійкості. Особливої уваги заслуговують архетипи націй, які нещодавно здобули суверенітет і знаходяться на етапі визначення траєкторії свого розвитку. Країни, подібні до цих, будують економічні плани, щоб адаптуватися до глобального ринку та винайти власні способи забезпечити економічну безпеку [60, С. 36].

Пріоритетні напрями політики Сполучених Штатів Америки у сфері забезпечення економічної безпеки зосереджені на таких ключових аспектах:

Підвищення конкурентоспроможності національних товарів. Це спрямовано на зміцнення позицій місцевого виробника як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках через інновації, модернізацію виробництва та впровадження передових технологій.

Розвиток торговельно-економічної співпраці. США активно працюють над розширенням міжнародних економічних зв'язків, укладанням вигідних торговельних угод і створенням умов для взаємовигідного співробітництва з іншими країнами.

Зменшення залежності від іноземних кредитів. Зусилля спрямовані на оптимізацію державних фінансів, зниження обсягу зовнішніх запозичень та підвищення економічної самостійності країни.

Ці напрями відображають стратегічне прагнення США до зміцнення власної економічної системи та забезпечення її стійкості перед глобальними викликами [61, С. 332].

Міністерство внутрішньої безпеки США підкреслює, що основою економічної безпеки є критична необхідність забезпечення безперешкодного переміщення товарів, послуг, людей, капіталу, інформації та технологій через

національні кордони [62]. Цей підхід сприяє інтеграції країни в глобальні економічні процеси та забезпеченню сталого розвитку національної економічної системи.

Важливу роль у забезпеченні економічної безпеки відіграє Рада національної безпеки США, яка є вищим консультативним органом у цій сфері. Основними функціями Ради є:

- визначення стратегічних напрямків безпекової політики;
- розробка нормативно-правових актів стратегічного характеру;
- формування підходів до вирішення окремих питань національної безпеки.

Структура Ради національної безпеки США складається з ключових осіб, серед яких помічник президента з національної безпеки, виконавчий секретар, який координує діяльність чотирьох членів директорату зі статусом помічників міністра, а також директор групи «Ситуаційного аналізу». Ця група налічує від 50 до 70 співробітників, яких направляють розвідувальні відомства на дворічний термін.

Основними завданнями групи «Ситуаційного аналізу» є моніторинг ситуації в сферах національних інтересів США, підготовка аналітичних прогнозів для президента та членів Ради, добір і узагальнення матеріалів для подання на розгляд президента, а також розробка комплексних заходів (економічних, інформаційних, військових, дипломатичних тощо) для реагування на загрози національній безпеці [61, С. 332].

Така багаторівнева система дозволяє забезпечувати оперативне реагування на виклики та ефективно підтримувати національні інтереси США в умовах глобальних змін.

Також варто відзначити, що зовнішнє забезпечення економічної безпеки в США здійснюється ефективно та послідовно. Наприклад, Міжнародний закон про надзвичайні економічні повноваження (IEEPA), прийнятий 28 жовтня 1977 року, надає президенту широкі повноваження у випадку загрози національній безпеці, зовнішній політиці чи економіці країни. Зокрема,

президент має право: блокувати фінансові транзакції; заморожувати рахунки; запроваджувати ембарго; конфісковувати активи, якщо ці загрози пов'язані з іноземними факторами [63].

Цей закон вимагає регулярного звітування перед Конгресом, а також зобов'язує адміністрацію щорічно оновлювати список надзвичайних ситуацій та вживати заходів для їхнього усунення [64, С. 42].

Зазначений механізм підкреслює особливу увагу США до захисту економічних інтересів, що передбачає концентрацію повноважень у президента та підзвітних йому органах. Такий підхід дозволяє ефективно реагувати на зовнішні виклики, забезпечуючи економічну стабільність держави навіть у кризових ситуаціях.

Досвід Китаю у забезпеченні економічної безпеки є важливим і заслуговує на особливу увагу, оскільки ця країна активно прагне зайняти провідне місце в світовій економіці. З 2014 року Китай утримує лідерство за часткою у глобальному ВВП за паритетом купівельної спроможності (ПКС). У 2020 році цей показник досяг 27,8 трильйона доларів США, що перевищило відповідний показник США, який становив 20,3 трильйона доларів, і дозволило Китаю зайняти першу позицію у світовому економічному рейтингу [65, С. 170].

У правовій доктрині Китаю економічна безпека визначається як здатність держави забезпечувати поступове підвищення життєвого рівня населення через сталий національний економічний розвиток, водночас зберігаючи економічну незалежність [60, С. 381].

Одним із ключових викликів для економічної безпеки КНР є корупція, боротьба з якою визначається як пріоритетний напрям державної політики. Багато науковців, як китайських, так і міжнародних, відзначають ефективність антикорупційної системи Китаю. Для посилення контролю за діяльністю високопосадовців у країні, окрім Центрального комітету Комуністичної партії та Міністерства контролю, було створено Державне управління з протидії

корупції. Цей орган виконує функції профільної установи, яка спрямована на запобігання корупційним проявам.

Однією з особливостей кадрової політики КНР є регулярна ротація посадовців. Такий підхід спрямований на мінімізацію ризиків, пов'язаних із використанням особистих зв'язків для незаконної діяльності. Крім того, велику увагу приділяють формуванню високих морально-етичних стандартів серед державних службовців. Зокрема, в країні діє «Моральний кодекс з восьми принципів», який покликаний виховувати у посадовців почуття відповідальності та обов'язку перед суспільством [66, С. 73-74].

Ротація кадрів у КНР є практикою, яка могла б бути корисною і для України. Наразі у вітчизняних правоохоронних органах, зокрема в Національній поліції, частково впроваджуються подібні заходи, однак на законодавчому рівні ця процедура не є обов'язковою, що обмежує її застосування. Запозичення китайського досвіду ротації та вдосконалення кадрової політики могли б сприяти зміцненню економічної безпеки в Україні.

Досвід забезпечення економічної безпеки Італійської Республіки є зразковим і привертає увагу багатьох країн світу, включно з прогресивними державами. Особливий акцент в Італії робиться на фінансову безпеку, яка є ключовою складовою економічної безпеки. Історично це підтверджується створенням у 1774 році Фінансової гвардії Італії, яка підпорядковується Міністерству економіки та фінансів. Сучасні завдання цієї структури включають: протидію організованій злочинності, податковий і митний контроль, запобігання шахрайству в системі Євросоюзу, контроль за витрачанням державних коштів, захист культурної спадщини, авторських прав та патентів, а також взаємодію з іншими правоохоронними органами держави [67].

Фінансова гвардія Італії виконує як правоохоронні, так і фіскальні функції. Її працівники наділені правами поліції, здійснюють оперативно-розшукову діяльність та проводять досудове розслідування. Структурно до складу Фінансової гвардії входять кілька спеціалізованих управлінь, зокрема:

Центральна служба кримінальних розслідувань (SCICO), підрозділ боротьби з організованою злочинністю (GICO), Антитерористичне відомство (АТPI), група боротьби з фінансовим шахрайством (GRF) та інші спеціалізовані підрозділи [68, С. 144].

Ключову роль у протидії економічним правопорушенням відіграють три основні командування Фінансової гвардії:

Командування захисту державних фінансів аналізує витрати державного і муніципальних бюджетів, вивчає факти шахрайства в межах країни та ЄС і розробляє рекомендації для територіальних підрозділів.

Командування захисту економіки займається захистом державних заощаджень, контролює внутрішні грошові потоки та фінансові ринки, протидіє відмиванню коштів і боротьбі з економічною злочинністю.

Командування спеціальних підрозділів здійснює взаємодію з регіональними органами влади, парламентськими комісіями, що займаються розслідуванням злочинів, а також з Верховним комісаром із запобігання корупції. Це забезпечує ефективну координацію зусиль на різних рівнях управління та сприяє досягненню цілей у сфері боротьби з економічними злочинами та корупцією. [69, С. 367-368].

Ефективність цієї системи можна продемонструвати на прикладі роботи Фінансової гвардії у 2015 році. У результаті діяльності було виявлено 444 випадки ухилення від сплати податків, які здійснювались із залученням міжнародних контактів. Загальна сума арештованого майна склала 1,1 мільярда євро, а для подальших заходів було рекомендовано арештувати додатково 4,4 мільярда євро. Це свідчить про високу результативність дій органів, що працюють у сфері фінансової безпеки та боротьби з економічними правопорушеннями [69, С. 369].

Італійський досвід, зокрема діяльність Фінансової гвардії, може бути корисним для України. Надання Бюро економічної безпеки України (БЕБ) розширених повноважень щодо аналізу витрат державних і місцевих бюджетів, руху грошових потоків та фінансових ринків може значно

підвищити ефективність профілактичних заходів і сприяти зміцненню економічної безпеки держави.

Європейські країни формують комплексну економічну систему, що забезпечує їх конкурентоспроможність на міжнародній арені. Економіка Європейського Союзу (ЄС) базується на внутрішньому ринку, який інтегрує економіки держав-членів, функціонуючи на основі принципів вільного ринку та розвинутих соціальних моделей. Одним із ключових елементів цієї системи є фондова біржа «Euronext», яка є основним ринком капіталу для Єврозони та займає сьоме місце у світі за ринковою капіталізацією.

ЄС, будучи спільним економічним простором, самостійно представлений у Світовій організації торгівлі (СОТ) під назвою «Європейські Співтовариства», виступаючи поряд із окремими державами-членами, такими як Німеччина, Франція та Люксембург. Це унікальне представництво підкреслює високий рівень інтеграції економік країн ЄС [70].

Щодо нормативно-правового забезпечення економічної безпеки в європейських країнах, дослідження З.В. Гбура дозволяє зробити висновок про значну варіативність і розвиненість правових механізмів у різних державах [71]. Наприклад, система забезпечення економічної безпеки в Іспанії є однією з найрозвиненіших. Її законодавча база вирізняється гнучкістю, чітким визначенням функцій органів управління та розробкою спеціальних програм економічного розвитку. Нормативні акти в цій сфері гармонізовані з законодавством ЄС і спрямовані на захист інтересів ключових галузей промисловості, стимулювання інвестицій, забезпечення валютного контролю та вдосконалення законодавства про акціонерні товариства [71, С. 113]. Крім того, Іспанія має динамічну структуру державних органів, які займаються економічною безпекою, та запровадила контрольні механізми, спрямовані на посилення цієї сфери.

На відміну від Іспанії, Італія не має окремого законодавства, що регулює економічну безпеку. Її забезпечення переважно базується на міжнародних угодах, які укладає країна. Основна увага в Італії зосереджена на захисті

інтересів національних виробників як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках, що допомагає підтримувати конкурентоспроможність і зміцнювати позиції національної економіки [71, С. 112].

Такий порівняльний аналіз демонструє різноманітність підходів у забезпеченні економічної безпеки в країнах ЄС, а також значення міжнародної співпраці й адаптації до умов глобальної економіки.

На сучасному етапі розвитку Україна зіткнулась з суттєвими фінансовими викликами, які ускладнюють забезпечення економічної стабільності. Серед основних проблем – зростаючий тягар зовнішнього боргу, поширення корупції, існування великого тіньового сектору економіки, а також наслідки пандемії COVID-19 і воєнного стану. Ці обставини вимагають спільних зусиль від держави, суспільства та бізнесу для подолання кризи, збереження соціальної стабільності та забезпечення економічного добробуту. Оновлення судової та адміністративної систем стало невідкладною потребою, яка створює передумови для відновлення довіри до державних інституцій та фінансової системи.

Важливу роль у цьому процесі відіграє обмін досвідом із країнами, які вже подолали подібні виклики. Вивчення їхніх стратегій та підходів може допомогти знайти оптимальні рішення для зміцнення економічної безпеки України. На міжнародному рівні забезпечення економічної стабільності та захисту фінансових інтересів стало ключовим завданням багатьох держав, адже міцна економіка є основою добробуту громадян і соціального прогресу.

Економічна стабільність у різних країнах має спільні риси, але кожна нація пристосовує свій підхід до її збереження, враховуючи відмінні ситуації та вимоги. Отже, у США основна увага приділяється конкурентоспроможності вітчизняної продукції, зменшенню залежності від зовнішнього фінансування та розширенню глобального економічного партнерства. В Італії ключовим інструментом є діяльність Фінансової гвардії, яка поєднує функції контролю та фіскального нагляду. У Китаї, де боротьба з хабарництвом є пріоритетом,

різні методи використовуються для управління персоналом і підтримки економічного зростання.

Для України запозичення кращих практик може стати потужним інструментом у вирішенні внутрішніх викликів. Наприклад, створення механізмів, які забезпечують прозорість витрат бюджетних коштів і попередження фінансових правопорушень, здатне значно підвищити довіру суспільства до державних інституцій. Особливий інтерес викликає італійський досвід протидії організованим злочинності та забезпечення фінансової дисципліни. Створення спеціалізованих структур, таких як Фінансова гвардія, може сприяти ефективнішому контролю за використанням державних ресурсів та посиленню економічної стабільності.

Крім того, варто звернути увагу на досвід Китаю, де широко застосовуються механізми ротації посадовців та формування високих морально-етичних стандартів серед державних службовців. Це сприяє мінімізації ризиків корупції та підвищує ефективність державного управління. В Україні такі підходи також могли б знайти своє застосування, особливо у сфері правоохоронної діяльності.

Важливо зазначити, що забезпечення економічної безпеки є не лише завданням держави, а й відповідальністю кожного громадянина. Економічна стабільність починається з довіри до державних інституцій, відповідального ставлення до праці та активної участі в соціальних і економічних процесах. Лише спільними зусиллями можна побудувати сильну та стабільну економіку, яка стане надійною основою для майбутнього України.

3.2. Рекомендації щодо посилення інституційної та законодавчої бази у сфері економічної безпеки

Забезпечення економічної безпеки є ключовим аспектом стабільності кожної держави, оскільки від стану її економіки залежить здатність країни адаптуватися до внутрішніх і зовнішніх викликів. Для України, з урахуванням численних геополітичних, економічних та технологічних загроз,

удосконалення інституційної та законодавчої бази економічної безпеки є критично важливим завданням. Лише сильна, добре захищена економіка може витримати зовнішні удари, стабільно розвиватися та ефективно реагувати на виклики.

Україна, перебуваючи в умовах геополітичної нестабільності та економічних труднощів, особливо в умовах війни та енергетичних криз, потребує надійних механізмів для захисту національних інтересів. Стабільність економіки в умовах таких викликів забезпечується через продуману інституційну та правову систему, яка має бути гнучкою, оперативною і здатною швидко адаптуватися до змін.

Ключовим завданням для України є створення та вдосконалення інституцій, що координують роботу у сфері економічної безпеки, а також адаптація законодавства до нових умов. У цьому процесі важливо враховувати досвід інших країн, зокрема США, Великої Британії та Польщі, де ефективна координація між державними органами та розвиток сучасних механізмів управління економічними ризиками дозволяють швидко реагувати на загрози [20].

Також важливим є розвиток правових норм у сфері цифрових технологій, кібербезпеки та фінансових інновацій. Світ швидко змінюється, і цифрова економіка стає дедалі важливішою частиною міжнародної економічної системи. Для України важливо не лише забезпечити безпеку в традиційних сферах, а й розробити законодавство, яке зможе ефективно захищати цифрові активи та відповідати на нові кіберзагрози.

Загалом, забезпечення економічної безпеки України вимагає комплексного підходу, який поєднує інституційну стійкість, адаптацію законодавства до сучасних реалій та інтеграцію міжнародних стандартів. Тільки так можна побудувати ефективну економічну систему, здатну протистояти зовнішнім та внутрішнім загрозам, забезпечувати сталий розвиток та благополуччя громадян.

В Україні спостерігається певний рівень фрагментації в системі органів, що відповідають за забезпечення економічної безпеки. На сьогодні функції з цього питання розподілені серед численних державних установ, таких як Міністерство економіки України, Державна податкова служба, Національний банк України, а також численні правоохоронні органи. Така децентралізація, хоча і дозволяє кожному органу спеціалізуватися на певних аспектах економічної безпеки, часто призводить до відсутності ефективної координації між ними. В результаті виникає ситуація, коли відсутня єдина стратегія реагування на загрози, а дублювання функцій та неузгодженість у діяльності цих органів уповільнюють процеси прийняття рішень і погіршують загальну ефективність державного управління.

Прикладом успішної інтеграції та координації в управлінні економічною безпекою є Сполучені Штати Америки, де для цієї мети було створено Національну раду з економічної безпеки. Цей орган координує діяльність усіх ключових установ і агентств, що займаються питаннями економічної безпеки, таких як Міністерство фінансів, Федеральна служба розвідки, Департамент енергетики та інші. Національна рада об'єднує фахівців з різних сфер: фінансів, оборони, енергетики та інформаційної безпеки, що дозволяє швидко реагувати на внутрішні і зовнішні загрози. Зокрема, така координація забезпечує належну взаємодію в умовах кризових ситуацій, таких як економічні санкції чи кібератаки, що можуть серйозно вплинути на національну економіку [72, С. 135].

Для України, враховуючи наявні виклики, може бути корисним запровадження аналогічної моделі. Створення спеціалізованого координаційного органу, що об'єднував би представників державних органів, підприємств та громадських організацій, могло б значно підвищити ефективність державної політики в галузі економічної безпеки. Така структура сприяла б не тільки координації роботи різних органів влади, але й забезпечила б більш ефективну взаємодію з бізнесом і громадянським суспільством, що є необхідним для комплексного вирішення економічних загроз.

Це дозволило б Україні розробити більш цілісну та узгоджену стратегію реагування на економічні ризики, покращити міжвідомчу співпрацю та підвищити швидкість і точність прийняття рішень у сфері економічної безпеки. Водночас такий координаційний орган міг би забезпечити необхідний рівень відкритості та прозорості, що важливо для зміцнення довіри громадян та міжнародних партнерів до національної економічної політики України.

Для ефективного управління економічною безпекою країни важливо створити потужну аналітичну інфраструктуру, здатну забезпечити своєчасний моніторинг економічних ризиків, прогнозування можливих загроз та надання рекомендацій щодо їх нейтралізації. В умовах глобалізації та постійних змін на світових ринках, таке управління неможливе без використання сучасних аналітичних інструментів, які дозволяють швидко і точно оцінювати ситуацію та відповідно реагувати на економічні виклики.

Згідно з даними Світового банку, тільки 30% підприємств в Україні мають доступ до сучасних аналітичних інструментів для оцінки економічних ризиків, що значно знижує ефективність управління економічною безпекою як на рівні підприємств, так і на державному рівні. Водночас наявність таких інструментів є не просто перевагою, а обов'язковою умовою для ефективного реагування на внутрішні та зовнішні загрози. Ризики, пов'язані з коливаннями валютних курсів, змінами в макроекономічних показниках або новими глобальними торговими умовами, можуть мати значний вплив на стабільність економіки країни. Тому для своєчасного і точного реагування на ці загрози, необхідно мати в арсеналі потужні аналітичні платформи та ресурси.

Одним із важливих кроків на шляху до зміцнення інституційної складової економічної безпеки є розвиток аналітичних центрів, таких як Національний інститут стратегічних досліджень. Ці організації вже здійснюють важливі дослідження і надають рекомендації щодо управління економічними загрозами, проте для досягнення ще більшої ефективності необхідно запровадити спеціалізовані аналітичні платформи. Такі платформи повинні включати в себе інструменти для постійного оцінювання економічних

ризиків, зокрема в контексті інформаційних загроз, макроекономічних коливань, змін глобальних торгових умов, а також розвитку фінансових технологій.

Це дозволить країні не тільки відстежувати поточні економічні виклики, але й ефективно прогнозувати майбутні ризики, що є критично важливим для формування стратегії економічної безпеки. Враховуючи швидкість змін у глобальній економіці, такі платформи також повинні мати можливість інтеграції з міжнародними аналітичними системами, що дозволить країні оперативного реагувати на глобальні виклики та зміни в економічній ситуації на міжнародній арені.

Запровадження таких інструментів стане важливим етапом у розвитку економічної безпеки України, дозволяючи не лише знижувати внутрішні ризики, але й підвищувати конкурентоспроможність країни на світовій арені.

Одним із основних недоліків інституційної системи України є недостатня комунікація між органами влади, що негативно впливає на ефективність управління економічною безпекою. Згідно з результатами дослідження Світового банку, рівень координації між різними державними органами в питаннях економічної безпеки залишається низьким. Це призводить до дублювання функцій, затримок у прийнятті рішень і, як наслідок, знижує здатність органів влади оперативного реагувати на економічні загрози. Ситуація ускладнюється відсутністю єдиного координуючого органу, який би забезпечував злагоджену взаємодію між усіма залученими структурами.

Для вирішення цієї проблеми необхідно розробити та запровадити програми міжвідомчої співпраці, спрямовані на підвищення рівня координації між органами влади. Одним із ефективних підходів є регулярне проведення тренінгів і симуляційних вправ для державних службовців, що дозволяють не тільки вдосконалювати навички співпраці, але й забезпечують глибше розуміння взаємозалежностей між різними сферами економічної безпеки. Такі

програми повинні охоплювати широкий спектр питань: від реагування на фінансові кризи до боротьби з економічними злочинами та кіберзагрозами.

У цьому контексті варто звернути увагу на досвід Великої Британії, яка у 2018 році започаткувала програму «Оперативне реагування на економічні загрози». Програма включає регулярне навчання, обмін інформацією та спільне реагування на економічні і фінансові кризи. Однією з ключових складових цієї програми є створення платформ для обміну інформацією між урядовими агентствами, підприємствами та іншими учасниками економічної системи. Зокрема, під час глобальних коливань ринку енергоресурсів, ефективна комунікація між урядом і бізнесом дозволила швидко адаптуватися до нових умов і прийняти необхідні управлінські рішення [71].

Успіх цієї програми підтверджує важливість постійного вдосконалення міжвідомчої комунікації та навчання на всіх рівнях управлінської ієрархії. Враховуючи це, Україні слід взяти на озброєння подібний досвід і запровадити програму міжвідомчої співпраці, яка включала б регулярні тренінги, симуляційні вправи та платформи для обміну інформацією. Це допоможе зміцнити інституційну спроможність держави, підвищити ефективність реагування на економічні загрози та сприяти інтеграції з міжнародними організаціями для забезпечення економічної безпеки.

Малий та середній бізнес (МСБ) відіграє важливу роль у економіці України, становлячи значну частину валового внутрішнього продукту та забезпечуючи робочі місця для великої кількості громадян. Однак цей сектор стикається з численними економічними ризиками, які обмежують його потенціал для стабільного розвитку та ефективного реагування на внутрішні і зовнішні економічні загрози. Однією з основних проблем є обмежений доступ до фінансування, що значно ускладнює процеси інвестиційної активності та модернізації підприємств, що є критично важливим для підтримки економічної стабільності.

Згідно з даними Європейського банку реконструкції та розвитку, близько 45% підприємств в Україні повідомляють про значні труднощі з

доступом до фінансових ресурсів. Це є суттєвим бар'єром для розвитку МСБ, адже підприємства не мають достатнього доступу до необхідних коштів для розширення виробничих потужностей, впровадження інновацій, модернізації обладнання та покращення управлінських процесів. Відсутність доступу до фінансування обмежує можливості для підприємств адаптуватися до змінюваних умов ринку, що в свою чергу негативно впливає на стабільність економіки в цілому. Крім того, високі податкові навантаження на МСБ, недостатня правова захищеність та складність ведення бізнесу на фоні економічної нестабільності тільки посилюють ці ризики.

Для забезпечення економічної безпеки та стабільності МСБ в Україні необхідно розробити ефективні механізми підтримки цього сектора, зокрема через вдосконалення доступу до фінансування. Одним із таких механізмів є надання пільгових кредитів, грантів на інноваційні проекти та створення системи страхування від економічних ризиків, що дозволить підприємствам знижувати рівень невизначеності і забезпечити більш ефективне планування своєї діяльності. Важливим кроком для підтримки МСБ є розробка державних програм, спрямованих на покриття частини витрат підприємств на модернізацію та інновації, що також дозволить збільшити їх здатність адаптуватися до економічних шоків.

Прикладом успішної підтримки МСБ є досвід Польщі, де уряд реалізував програми пільгового фінансування для малих і середніх підприємств. Однією з таких програм є надання безвідсоткових кредитів для малого бізнесу через державні фонди. Це дозволило малим підприємствам Польщі забезпечити стабільність в умовах економічних змін, підтримати інноваційні проекти та створити нові робочі місця. Програми підтримки малого бізнесу в Польщі також включають гранти на розвиток інфраструктури, які сприяють модернізації виробничих потужностей та збільшенню експортного потенціалу [73, С. 48].

Україна могла б запозичити цей досвід, створивши аналогічні програми підтримки МСБ, що включають пільгові кредити та гранти на інноваційні

проекти. Крім того, розвиток системи страхування від економічних ризиків, зокрема ризиків, пов'язаних з коливаннями валютних курсів, змінами в податковому законодавстві та глобальними економічними шоками, допоможе малим і середнім підприємствам знизити рівень невизначеності і підвищити їх здатність адаптуватися до змін у зовнішньому середовищі. Така підтримка сприятиме створенню більш стійкої і конкурентоспроможної економіки, що в свою чергу зміцнить економічну безпеку країни в цілому.

Згідно з даними Генеральної прокуратури України, у 2020 році було зареєстровано понад 4,5 тисячі економічних злочинів, серед яких велика кількість залишаються нерозкритими або отримують м'які санкції. Така ситуація вказує на недостатню ефективність існуючої системи боротьби з економічними злочинами та на потребу в оновленні законодавства, що регулює цю сферу. Багато економічних злочинів, зокрема у сферах відмивання грошей, незаконного збагачення та порушення податкового законодавства, залишаються поза увагою правоохоронних органів або караються м'якими санкціями, що не відлякує правопорушників і не створює необхідного стримуючого ефекту.

Одним із важливих напрямків для покращення боротьби з економічними злочинами є посилення відповідальності за фінансові махінації. Особливу увагу слід приділити посиленню покарання за відмивання грошей, що є одним із найбільш поширених і небезпечних видів економічних злочинів. Також важливим є посилення покарання за незаконне збагачення, яке підриває економічну стабільність та знижує довіру громадян до державних інститутів. Порушення податкового законодавства є ще однією критично важливою проблемою, яка потребує більш жорсткого контролю та законодавчих змін.

Для вдосконалення законодавства в сфері економічної злочинності корисно звернутися до досвіду інших країн, зокрема Грузії, де в середині 2000-х років була проведена масштабна антикорупційна реформа. Одним з основних елементів цієї реформи було вдосконалення кримінального законодавства, що включало запровадження більш жорстких санкцій за

економічні злочини, особливо за корупційні діяння, фінансові махінації та порушення податкових норм. Крім того, у Грузії було впроваджено електронні декларації для чиновників, що забезпечило більшу прозорість фінансових справ і зробило більш складним укриття незаконних доходів. Це сприяло зниженню рівня корупції та створенню сприятливого інвестиційного клімату.

Такі заходи в Грузії дозволили значно поліпшити ситуацію в боротьбі з економічною злочинністю, знизити корупцію на різних рівнях влади та забезпечити прозорість у державних фінансах. Для України важливо вивчити досвід Грузії і застосувати подібні підходи, зокрема запровадження електронних декларацій для більшої прозорості, удосконалення кримінального законодавства з посиленням санкцій за економічні злочини та посилення контролю за виконанням податкових норм [74, С. 118-119].

Зміцнення правової бази та реформи, орієнтовані на підвищення ефективності боротьби з економічною злочинністю, є важливими кроками для забезпечення стабільності економіки України, підвищення довіри до інститутів влади та створення сприятливого інвестиційного клімату.

У сучасних умовах глобальної цифровізації, де інформація та цифрові активи стали ключовими елементами економічних процесів, забезпечення економічної безпеки неможливе без належного захисту цифрових ресурсів. Кіберзлочинність, що є однією з головних загроз для цифрової інфраструктури, завдає суттєвих економічних збитків у багатьох країнах. За даними Європейської комісії, щорічні збитки від кіберзлочинності в Європейському Союзі становлять близько 1 трильйона євро, що підкреслює масштаби проблеми на глобальному рівні.

Для України, яка активно розвиває цифрову економіку та інтегрує інноваційні технології в різні сфери життєдіяльності, створення ефективної правової бази для захисту електронних транзакцій, електронних контрактів і забезпечення кіберзахисту є надзвичайно важливим. Одним із важливих кроків у цьому напрямку стало прийняття в 2017 році Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [75], який визначає

ключові принципи та завдання в сфері кібербезпеки, зокрема щодо зміцнення кіберзахисту державних органів та критичної інфраструктури.

Однак, для досягнення ефективної правової і інституційної бази для забезпечення цифрової економічної безпеки необхідно розвивати додаткові ініціативи, що охоплюють не лише державний сектор, а й бізнес та фінансову сферу. Наприклад, розвиток і впровадження технологій блокчейн можуть стати важливим елементом для забезпечення безпеки електронних транзакцій, оскільки блокчейн забезпечує незмінність і прозорість даних, що мінімізує можливості для шахрайства та маніпуляцій.

Захист цифрових активів у бізнесі та банківському секторі є важливим пріоритетом. В умовах широкого застосування електронних платіжних систем, криптовалют та фінансових технологій безпека таких систем має критичне значення. Окрім посилення законодавства, важливо також сприяти розвитку спеціалізованих інститутів, які б проводили аудит та сертифікацію кіберзахисту в фінансовому секторі. Це дозволить значно знизити ризики для бізнесу, а також забезпечить довіру до цифрових платіжних систем серед громадян.

Не менш важливим є стимулювання впровадження новітніх фінансових інновацій, які можуть знизити економічні ризики та покращити фінансову стабільність. Наприклад, впровадження смарт-контрактів, що автоматизують процеси укладання угод та здійснення фінансових операцій, може значно знизити ймовірність помилок або махінацій, а також підвищити ефективність використання ресурсів. Водночас, для забезпечення ефективного захисту таких інновацій необхідно створити відповідне законодавче поле, яке б ураховувало специфіку нових технологій і забезпечувало відповідальність за порушення.

Таким чином, для забезпечення економічної безпеки України в умовах цифровізації необхідно вдосконалювати існуюче законодавство, сприяти розвитку технологій, що забезпечують захист цифрових активів, а також створювати інституції, які будуть гарантувати кіберзахист на рівні як

державних органів, так і бізнесу та банківського сектору. Тільки за умови комплексного підходу до цих питань можна забезпечити стабільний розвиток цифрової економіки та мінімізувати ризики для економічної безпеки країни.

Згідно з індексом сприйняття корупції, опублікованим Transparency International [76], Україна залишається однією з найбільш корумпованих країн у Європі. Це негативно позначається на розвитку економіки, зокрема в фінансовій та економічній сферах. Корупція проникає в усі рівні управлінських та бізнесових процесів, що створює серйозні бар'єри для стабільного розвитку економічної безпеки країни. У результаті, економічні ресурси, які могли б бути використані для розвитку інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших соціальних потреб, витрачаються на утримання корупційних схем. Це підриває не лише економічну стабільність, але й міжнародну репутацію держави, знижуючи рівень інвестиційної привабливості.

Одним із головних факторів для посилення економічної безпеки є зміцнення законодавства в боротьбі з економічними злочинами та корупцією. Важливою ініціативою є створення незалежних органів, які б мали повноваження для ефективної боротьби з економічними злочинами. Зокрема, необхідно запровадити спеціалізовані антикорупційні органи, що володітимуть достатніми ресурсами та незалежністю для розслідування складних фінансових махінацій, а також для забезпечення прозорості у сфері публічних фінансів.

Окрім цього, доцільно розширити повноваження прокуратури та правоохоронних органів, що займаються розслідуванням фінансових злочинів. Удосконалення їхніх функцій на рівні законодавства дозволить забезпечити кращий контроль за фінансовими потоками в країні, запобігти їх нелегальному відтоку та мінімізувати можливості для корупційних схем. Водночас важливо впроваджувати стратегії, що сприятимуть прозорості фінансових операцій, таких як електронні реєстри, онлайн-спостереження за державними закупівлями та реєстрація всіх трансакцій у державних структурах.

У цьому контексті приклад таких ініціатив можна побачити в ряді успішних реформ у країнах з високим рівнем економічної безпеки. Наприклад, у Сінгапурі створено спеціалізовані антикорупційні агентства, які мають безумовну незалежність і великі повноваження для боротьби з економічними злочинами. Оскільки Сінгапур активно впроваджує системи управління, що дозволяють моніторити всі фінансові потоки, країна змогла досягти високого рівня довіри до своєї економічної системи [77].

Посилення боротьби з економічними злочинами, зокрема корупцією, є критично важливим елементом для зміцнення економічної безпеки України. Це не тільки допоможе знизити рівень корупційних практик, але й створить сприятливі умови для розвитку прозорих фінансових ринків, залучення інвестицій та покращення економічної стабільності. Розробка та впровадження комплексних законодавчих ініціатив, створення незалежних антикорупційних органів та посилення правового контролю над фінансовими потоками повинні стати ключовими елементами державної стратегії в сфері забезпечення економічної безпеки.

Рекомендації щодо посилення інституційної та законодавчої бази в сфері економічної безпеки України є ключовими для підвищення її економічної стабільності та здатності ефективно реагувати на різноманітні загрози як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Аналіз міжнародного досвіду, зокрема США, Великобританії, Польщі та Грузії, дає підстави для висновку, що важливими кроками для забезпечення економічної безпеки є зміцнення координації між органами влади, удосконалення правових норм і створення ефективної інституційної інфраструктури. Це дозволить Україні належним чином протидіяти економічним загрозам, а також зміцнити її позиції на міжнародній арені.

ВИСНОВКИ

У результаті дослідження встановлено, що економічна безпека є основоположним елементом національної безпеки України, який визначає здатність держави забезпечувати стабільний економічний розвиток, зберігати суверенітет, адаптуватися до зовнішніх викликів та сприяти підвищенню добробуту населення. Вона охоплює ключові аспекти, такі як фінансова стабільність, енергетична незалежність, продовольча самозабезпеченість, інноваційний розвиток, соціальна стабільність та міжнародна конкурентоспроможність. Ці компоненти утворюють інтегровану систему, що сприяє захисту національних інтересів та зниженню впливу внутрішніх і зовнішніх загроз.

Кожна складова економічної безпеки виконує важливу функцію: фінансова стабільність підтримує макроекономічний баланс, енергетична безпека забезпечує незалежність від зовнішніх джерел, а інноваційний розвиток сприяє технологічному прогресу. Соціальна стабільність та продовольча безпека мінімізують соціальні ризики, а конкурентоспроможність дозволяє Україні займати сильні позиції у світовій економіці. Взаємодія цих елементів створює базу для стійкості економіки, її адаптації до сучасних викликів та інтеграції у глобальну економічну систему.

Теоретичний аналіз концепції економічної безпеки дозволив уточнити її сутність як багатовимірної категорії, яка інтегрує різні аспекти функціонування держави. Було визначено, що економічна безпека забезпечує захист економічного суверенітету, підтримання макроекономічної стабільності, гарантування доступу до стратегічно важливих ресурсів та забезпечення високої конкурентоспроможності країни в умовах глобалізації. Особлива увага приділяється правовому регулюванню економічної безпеки, яке формує нормативну базу для реалізації стратегічних завдань у цій сфері. Дослідження показало, що правове забезпечення економічної безпеки є основою для створення ефективних механізмів управління та реагування на виклики сучасного економічного середовища.

Аналіз чинного законодавства України у сфері економічної безпеки виявив низку системних недоліків, які значною мірою знижують ефективність забезпечення економічної стабільності та захисту національних інтересів. Одним із ключових проблемних аспектів є недостатня координація між державними інституціями, що відповідають за реалізацію політики у сфері економічної безпеки. Відсутність чіткого розподілу повноважень та скоординованих дій між органами виконавчої, законодавчої та судової гілок влади призводить до фрагментарності та узгодженості управлінських рішень. Крім того, брак стратегічного бачення та узгодженої політики зумовлює відсутність ефективної національної стратегії, яка б визначала пріоритети та напрями розвитку економічної безпеки в умовах динамічних глобальних змін.

Ще одним важливим викликом є високий рівень корупції, який не лише підриває довіру до державних інститутів, але й створює перешкоди для реалізації стратегічних ініціатив, спрямованих на забезпечення економічної стабільності. Слабке інституційне забезпечення, зокрема низька ефективність органів, відповідальних за боротьбу з економічними злочинами та корупцією, також знижує здатність держави реагувати на сучасні виклики. Аналіз показав, що існуюча нормативно-правова база не повністю адаптована до реалій глобалізованої економіки, де посилюється міжнародна конкуренція, зростає залежність від зовнішніх ринків та загострюються виклики економічної взаємодії на міждержавному рівні. У цьому контексті особливо актуальним є питання гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами та практиками. Така адаптація дозволила б не лише інтегрувати Україну у світову економічну систему на вигідних умовах, але й забезпечити баланс між відкритістю економіки та захистом національних інтересів.

Дослідження виявило широкий спектр загроз економічній безпеці, які поділяються на внутрішні та зовнішні. Серед внутрішніх загроз було виділено високий рівень монополізації, слабкий розвиток інноваційного потенціалу, значну тінізацію економіки, низьку інвестиційну активність, корупційний тиск

на бізнес та надмірну залежність економіки від сировинного сектору. До зовнішніх загроз віднесено залежність від зовнішніх ринків, нестабільність глобальної економічної системи, посилення економічного тиску з боку іноземних держав та вплив геополітичних факторів. Аналіз взаємозв'язків між внутрішніми та зовнішніми загрозами показав, що їхній комплексний вплив створює серйозний ризик для економічної стабільності України, що вимагає розробки ефективних механізмів нейтралізації цих викликів.

На основі аналізу світового досвіду та з урахуванням національних особливостей, запропоновано напрямки вдосконалення правового забезпечення економічної безпеки України, орієнтуючись на підвищення ефективності державної політики в умовах сучасних викликів. Одним із ключових аспектів є розробка комплексної стратегії економічної безпеки, яка повинна включати інтегроване бачення існуючих проблем та загроз, чітке формулювання цілей і визначення пріоритетних напрямків розвитку. Ця стратегія має стати основою для координації діяльності державних інституцій і забезпечити злагоджену реалізацію заходів у сфері економічної безпеки, що сприятиме стійкості національної економіки.

Реформування судової системи виділено як необхідний крок для посилення довіри до правосуддя та забезпечення правового захисту економічних інтересів. Прозоре та ефективне судочинство є важливим фактором для залучення інвестицій і забезпечення справедливого вирішення економічних спорів. Впровадження антикорупційних механізмів, зокрема шляхом посилення контролю за фінансовими потоками, запровадження сучасних систем моніторингу та вдосконалення антикорупційного законодавства, є необхідним для зменшення ризиків у сфері економічної безпеки. Особлива увага приділяється розвитку законодавства у сфері інноваційної діяльності, яке має стимулювати технологічний розвиток та інвестиції в інноваційні проєкти.

Окремим напрямом є посилення державного контролю за ефективністю використання ресурсів, що передбачає створення дієвих механізмів

моніторингу та оцінки. Важливим є також розвиток інституційної спроможності державних органів, відповідальних за реалізацію політики економічної безпеки. Це включає підвищення їхньої професійної компетентності, оптимізацію функцій та забезпечення належного фінансування. Крім того, підкреслюється важливість залучення громадянського суспільства до процесів формування та реалізації політики у сфері економічної безпеки, оскільки це сприятиме підвищенню прозорості державних ініціатив та зміцненню громадської довіри до дій уряду. Така взаємодія дозволить забезпечити більш ефективний моніторинг та оцінку політики, а також забезпечить ширшу підтримку з боку суспільства, що є критично важливим для досягнення стабільності і розвитку в умовах глобальних викликів. Таким чином, комплексний підхід до вдосконалення правового забезпечення економічної безпеки забезпечить стійкість національної економіки та ефективне реагування на виклики сучасності.

Загальний висновок дослідження акцентує на важливості застосування комплексного та системного підходу до забезпечення економічної безпеки України в умовах сучасних глобальних викликів. Цей підхід повинен охоплювати розробку й реалізацію взаємопов'язаних правових, економічних і організаційних заходів, спрямованих на мінімізацію внутрішніх і зовнішніх загроз, ефективний захист національних економічних інтересів і забезпечення стабільності ключових сфер економіки.

Стратегічним завданням є формування цілісної системи, яка враховує взаємодію різних рівнів управління, інституцій та суспільних структур. Це передбачає посилення правового регулювання, модернізацію інституційної бази, оптимізацію використання ресурсів і впровадження механізмів сталого розвитку. Системний підхід забезпечить стійкість економіки, підвищить її адаптивність до зовнішніх викликів та створить сприятливі умови для довгострокового економічного зростання, посилюючи конкурентоспроможність України на міжнародній арені.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Лекарь С. І. Поняття та зміст економічної безпеки. *Форум права*. 2012. № 2. С. 399-402.
2. Мандзіновська Х. О. Економічна безпека держави: сутність, складові елементи та проблеми забезпечення. *Наукові записки*. 2016. № 2(53). С. 159-166.
3. Сак Т. В. Економічна безпека України: поняття, структура, основні тенденції. *Інноваційна економіка*. 2013. № 6. С. 336-340.
4. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України : наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29.10.2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>
5. Гбур З. Складові економічної безпеки та їх вплив на економічну безпеку України в умовах євроінтеграції. *Ефективність державного управління*. 2017. Вип. 3 (52). Ч. 2. С. 251-257.
6. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2018. № 31. Ст. 241.
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України № 392/2020 від 14.09.2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>
8. Петрушевська В. В. Економічна безпека держави: зміст і класифікація загроз. *Ефективність державного управління*. 2012. Вип. 32. С. 441-448.
9. Пастернак-Таранушенко Г.А. Філософські засади забезпечення економічної безпеки держави. URL: https://nam.kyiv.ua/ape/n_01_5-6/Pasternak.htm
10. Варналій З.С., Буркальцева Д. Д., Саєнко О. С. Економічна безпека України : проблеми та пріоритети зміцнення : монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.

11. Комеліна О.В., Онищенко С. В., Матковський А. В. Економічна безпека держави: оцінювання та стратегічні орієнтири забезпечення : монографія. Полтава: ПолтНТУ, 2013. 202 с.
12. Коломієць І.Ф., Пабат О. В. Загрози та виклики економічній безпеці держави: синергетичний аспект. *Економіка*. 2011. № 1. С. 7-12.
13. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол.: І. К. Білодід (голова) [та ін.]. Київ : Наук. думка, 1970–1980.
14. Chopra, S., & Pils, E. The Hong Kong National Security Law and the Struggle over Rule of Law and Democracy in Hong Kong. *Federal Law Review*. 2022. № 50 (3). P. 292-313.
15. Shevchuk O. The concept of administrative and legal support of the state information security of Ukraine in the field of prevention of corruption *Visegrad Journal on Human Rights*. 2021. № 3. С. 70–75.
16. Антонов В. О. Державна політика у сфері національної безпеки як гарантія забезпечення сталого розвитку української держави в сучасних умовах. *Альманах права*. 2016. Вип. 7. С. 260–263.
17. Ковальчук А. Ю. Місце Ради національної безпеки і оборони України у механізмі забезпечення національної безпеки. *Наукові праці МАУП*. 2016. Вип. 48. С. 84-88.
18. Зінченко В. В. Соціальна політика як фактор громадянського суспільства і національної безпеки України. *Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії*. 2009. Вип. 38. С. 213-221.
19. Шевчук, І. В. Нормативно-правове забезпечення економічної безпеки України в контексті захисту національних інтересів держави. *Університетські наукові записки*. 2018. № 3-4. С. 313-321.
20. Акімова, Л. Удосконалення основних складників механізму державного управління забезпеченням економічної безпеки України. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2018. № 4(39). С. 75-81.

21. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.
Кириченко О. А. Економічна безпека суб'єктів господарювання в умовах довгострокового кредитування. *Фінанси України*. 2011. № 6. С. 103-117 с.

22. Варналій З.С. Податкове стимулювання суб'єктів підприємництва в Україні: проблеми, виклики та перспективи. *Конкурентний розвиток підприємництва в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції*. К., 2012.

23. Варналій З. Економіко-правові проблеми розвитку підприємництва в Україні. *Пріоритети*. 2003. № 6 URL: <http://www.ucipr.kiev.ua/modules.php?op=modload&name=News&file=article&sid=3243>

24. Баяндін Н.І. Технології безпеки бізнесу: введення в конкурентну розвідку: навчально-практич. посіб. М.: МАУП, 2002.

25. Аналітична записка Міністерства економіки України «Загальні тенденції тіньової економіки у 2021 році». URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f-50e5243eb15a&tag=TendentsiiTinovoiEkonomiki>

26. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України Постанова Верховної Ради України № 3/97-ВР від 16.01.1997. URL: <http://ukraine.uapravo.net/data/base55/ukr55587.htm>.

27. Фединець Н. І., Миронов Ю. Б., Гонська М. Р. Соціологія ринку: навчальний посібник. Львів: Видавництво ЛКА, 2011. 226 с.

28. Ємець О.І. Економіко-правовий аналіз законодавчо-нормативної бази діяльності підприємства як головного суб'єкта мікроекономіки. *Вісник Прикарпатського університету. Економіка*. 2015. Випуск 11. С. 145-149.

29. Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 № 55-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст. 429.

30. Про економічну самостійність Української РСР : Закон України від 03.08.1990 № 142-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 34. Ст. 499.
31. Про банкрутство : Закон України від 30.06.1999 № 784-ХІV. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440.
32. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом : від 14.05.1992 № 2343-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 31. Ст. 440.
33. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 № 2597-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2019. № 19. Ст. 74.
34. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
35. Про Концепцію (основи державної політики) національної безпеки України : постанова Верховної Ради України від 16.01.1997 № 3/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 10. Ст. 85.
36. Попадинець Н. М. Основні чинники забезпечення економічної безпеки України. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2016. С. 20-23.
37. Каламбет (Юдіна) С. В., Кириленко Б. О. Економічна безпека як багаторівнева система. *Економіка і суспільство*. 2016. Вип. 5. С. 344-349.
38. Берназюк І. М. Визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики як напрям стратегічної правотворчості Верховної Ради України. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 178-182.
39. Гбур З. В. Основні функції держави у сфері забезпечення економічної безпеки. *Актуальні проблеми державного управління*. 2017. № 2 (25). С. 16-24.
40. Державна політика: підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України; ред. кол.: Ю. В. Ковбасюк (голова), К. О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) та ін. Київ: НАДУ, 2014. 448 с.

41. Шумський П. В. Судові і правоохоронні органи України: опорний конспект лекцій. Тернопіль: «ЛІЛЕЯ», 2000. 186 с.
42. Лапкін А. В. Організація судових та правоохоронних органів України (у схемах): навчальний посібник. Харків: Право, 2017. 168 с.
43. Бурбика М. М., Уткіна М. С. Судові та правоохоронні органи (у схемах і таблицях): навчальний посібник. Суми: Сумський державний університет, 2016. 123 с.
44. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23.12.1993 № 3781-ХІІ. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50.
45. Лекарь С. І. Економічна безпека держави та суб'єкти її забезпечення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 2. С. 75-83.
46. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
47. Приходченко Л. Структура механізму державного управління: взаємозв'язок компонентів та фактори впливу на ефективність. *Вісник НАДУ*. 2009. № 2. С.105-112.
48. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28.01.2021 № 1150-ІХ. *Відомості Верховної Ради*. 2021. № 23. Ст. 197.
49. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Бюро економічної безпеки України» від 02.07.2020. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=3087-%D0%B4&skl=10
50. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року» : Указ Президента України; Стратегія від 11.08.2021 № 347/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 65. Ст. 39.
51. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.

52. Сухонос В. В. Функції прокуратури та їх співвідношення з діяльністю. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/65415/3/Sukhonos_funkcii.pdf.

53. Рєзнік О. Сутність та структура адміністративно-правового механізму забезпечення фінансово-економічної безпеки України. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2018. № 30 (2-2). С. 69-72.

54. Правдюк А. Л. Особливості законодавчого забезпечення економічної безпеки України. *Інформація і право*. 2021. № 2 (37). С. 170-182.

55. Piletska S. T., Arefiev S. O., Petrovska S. V., Kolesnykov S. O. Стратегічне забезпечення економічної безпеки підприємств в контексті цифровізації економіки України. *Проблеми економіки*. 2024. № 2. С. 181-190.

56. Попело О., Іванова Н. Формування та реалізація антикорупційної політики в контексті забезпечення економічної безпеки держави. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 3 (27). С. 29-36.

57. Мельник В., Андрющенко О. Нормативно-правове регулювання економічної безпеки. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (76). С. 343-346.

58. Обрусна С. Ю., Пасинчук К. М., Чубань В. С. (2019). Організаційно-правові аспекти фінансової безпеки України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 5. С. 99-103.

59. Юридична енциклопедія: [у 6 т.] / ред. кол. Ю. С. Шемшученко (відп. ред.) [та ін.]. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 1998. 672 с.

60. Лекарь С. І. Адміністративно-правовий механізм забезпечення економічної безпеки держави : дис. ... д-ра. юрид. наук : 12.00.07. Харків. 2013. 476 с.

61. Новицький Г.В. Теоретико-правові основи забезпечення національної безпеки України: монографія. Київ: Інтертехнологія, 2008. 496 с.

62. Economic Security Overview, Department of Homeland Security, 19 July 2015. URL: <https://www.dhs.gov/topic/economic-security>

63. International Emergency Economic Powers Act (IEEPA), 50 U.S.C. §§ 1701-1708 (1977).
64. . James G. Rickards. Economic Security and National Security: Interaction and Synthesis. *Strategic Studies Quarterly*. Vol. 3, № 3. 2009. pp. 8-49.
65. Дем'яненко Б. Л., Дем'яненко В. М. «Китайська модель (реформ)» («Пекінський консенсус»): причини і сутність стрімкого економічного піднесення Китаю. *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*. 2021. № 8. С. 165-195.
66. Дрозд О. Ю. Запобігання корупції: досвід Китаю. Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 12 груд. 2019 р.): у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. Ч. 1. С. 73-75.
67. The role of the Guardia di Finanza as the economic and financial police guardian of the state and European Union budgets. URL: <http://treasuresandtales.com/index.php/art-recoveryteam-of-gdf/23-the-role-of-the-guardia-di-finaza>
68. Лежненко І.П. Організаційно-правові засади функціонування фінансової гвардії Італії (La Guardia di Finanza). *Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика)*. 2018. Вип. 1-2 (10-11). С. 142-148.
69. Рєзнік О.М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис.... докт. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.
70. Економіка Європейського Союзу: теоретичний та прикладний аспекти: навчальний посібник / Л.І.Чернобай, Т.В.Ясінська. – К.: Видавничий дім «Кондор», 2023.
71. Гбур З. В. Зарубіжний досвід забезпечення економічної безпеки держави. *Інвестиції: практика та досвід*, 2018. № 11. С. 111-115.
72. Утенкова К. О. Економічна безпека як складова національної безпеки України. *Вісник Харківського національного університету імені ВН*

Каразіна. Серія: Міжнародні відносини. Економіка. Країнознавство. Туризм. 2019. № 9. С. 133-144.

73. Берницька Д. Дослідження процесів розвитку та підтримки малого бізнесу в Україні та Польщі. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил України*. 2018. № 22. С. 47-51.

74. Чумак, В. В. Організація діяльності державного бюро розслідувань: світовий досвід та національна модель. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх спра*. 2018. № 4. С. 116-121.

75. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2017. № 45. Ст. 403.

76. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en>

77. Dmytruk I. M., Lomzhets Y. V. Problems of legal regulation of anti-corruption activities in the field of public administration. *Publishing House "Baltija Publishing"*. 2022.